

Eindrapport

***Diagnose van het regulier onderhoud van
landschappelijke en recreatieve infrastructuur
op het Vlaamse platteland***

Deel 1:

Resultaten en conclusies

(definitieve versie maart 2008)

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1. Aanleiding en problematiek	3
2. Stappenplan en methode	5
3. Definitielijst clusters	6
4. Resultaten.....	7
4.1. Algemeen beeld in Vlaanderen.....	7
4.1.1. Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	7
4.1.1.1. Kleine landschapselementen	12
4.1.1.2. Klein historisch erfgoed.....	12
4.1.1.3. Recreatieve randinfrastructuur.....	12
4.1.2. Screening gebiedsdekkende opname en realisatie: stand van zaken?	12
4.1.3. Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?.....	13
4.1.3.1. Kleine landschapselementen	14
4.1.3.2. Klein historisch erfgoed.....	15
4.1.3.3. Recreatieve randinfrastructuur.....	16
4.1.4. Efficiëntie van uitvoering en regie: stand van zaken?	17
4.1.5. Efficiëntie van uitvoering: waarom?.....	18
4.1.5.1. Kleine landschapselementen	18
4.1.5.2. Klein historisch erfgoed.....	20
4.1.5.3. Recreatieve randinfrastructuur.....	21
4.1.6. Efficiëntie van regie: waarom?.....	22
4.1.6.1. Kleine landschapselementen	22
4.1.6.2. Klein historisch erfgoed.....	23
4.1.6.3. Recreatieve randinfrastructuur.....	24
4.2. Specifiek territoriaal beeld.....	26
4.2.1. Algemene accenten en trends	26
4.2.2. West-Vlaanderen	26
4.2.3. Oost-Vlaanderen.....	27
4.2.4. Antwerpen.....	28
4.2.5. Vlaams-Brabant	28
4.2.6. Limburg	29
4.3. Specifiek bestuurlijk beeld.....	30
4.3.1. Algemene accenten en trends	30
4.3.2. Steden met buitengebied	30
4.3.3. Gemeenten (gelegen buiten een Regionaal Landschap).....	31
4.3.4. Provinciebesturen	31
4.3.5. Intercommunales / Samenwerkingsverbanden	32
4.3.6. Middenveldorganisaties	33
5. Conclusies	34
5.1. Wordt het regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied volledig gebiedsdekkend uitgevoerd?	34
5.1.1. Kleine landschapselementen.....	34
5.1.2. Klein historisch erfgoed	35
5.1.3. Recreatieve randinfrastructuur	35
5.1.4. Algemene trends en accenten	35
5.2. Gebeurt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt?	35
5.2.1. Kleine landschapselementen.....	35
5.2.2. Klein historisch erfgoed	36
5.2.3. Recreatieve randinfrastructuur	36
5.2.4. Algemene trends en accenten	36
5.3. Wordt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt geregisseerd?	36
5.3.1. Kleine landschapselementen.....	36
5.3.2. Klein historisch erfgoed	37
5.3.3. Recreatieve randinfrastructuur	37
5.3.4. Algemene trends en accenten	37

1. Aanleiding en problematiek

In het kader van het Interbestuurlijk Plattelandsoverleg bereidt de themagroep 'regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur in Vlaanderen' beleidsaanbevelingen voor.

Het bestuurlijk overleg van 30.01.06 keurde de adviesvraag betreffende de 'uitvoer en coördinatie van het onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuren op het Vlaamse platteland' goed. Er werd een themagroep opgestart met als opdracht het formuleren van beleidsaanbevelingen. Daarbij is een breed draagvlak van groot belang. Voor een volledig overzicht van het procesverloop wordt verwezen naar [bijlage 1 van de Bijlagennota](#).

De themagroep kaderde het probleem en had nood aan meer gedetailleerde informatie ten einde zich een globaal beeld te kunnen vormen van de bestaande Vlaamse werkingsystemen (actoren, structuren, samenwerkingsverbanden, constructies, etc.) op het vlak van regulier onderhoud of basiszorg van landschappelijke en recreatieve infrastructuren op het platteland. De themagroep stelde daarom een (beperkt) onderzoek voor om een beeld te krijgen van de huidige werkingsystemen en zicht te krijgen op de effectiviteit en efficiëntie van deze systemen.

De themagroep stelde de opmaak voor van een beperkte inventarisatieopdracht waarbij de huidige aanpak van het regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur in Vlaanderen kon worden geanalyseerd. Voor een volledige beschrijving van de methodiek wordt verwezen naar [bijlage 2 van de Bijlagennota](#).

Na akkoord van het bestuurlijk overleg van 12.06.06, voerde het IPO het onderzoek zelf uit onder begeleiding van de voorzitter. Een deskundige verzorgde de onderzoekstechnische ondersteuning.

Het kabinet van Plattelandsbeleid koos voor de eigen middelen van het IPO. Het IPO pretendeert niet alle Vlaamse werkingsystemen in kaart te hebben gebracht. De themagroep koos voor een beperkte en gerichte enquête waarbij 24 respondenten werden bevroegd. De respondenten werden gekozen volgens bepaalde criteria. Door deze aanpak werden alle partners in voldoende mate betrokken bij het onderzoek (provinciebesturen, lokale besturen¹, middenveld, samenwerkingsverbanden, etc.).

Het onderzoek beantwoordt duidelijke onderzoeksvragen. Niet alles werd onderzocht. Het onderzoek kan worden opgevat als een consultatieproces van een selectie van betrokken actoren. Het onderzoek concentreerde zich op 3 facetten van het regulier onderhoud, met name kleine landschapselementen (KLE 's), klein historisch erfgoed (KHE) en recreatieve randinfrastructuur (RRI).

Voor elk van deze 3 facetten werden antwoorden verzameld op drie kernvragen:

- Wordt het regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied volledig gebiedsdekkend uitgevoerd²?
- Wordt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt uitgevoerd?
- Wordt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt geregisseerd?

Door een antwoord te beiden op deze drie vragen werd het probleem beter in kaart gebracht en geobjectiveerd. De onderzoekers beperken zich tot het synthetiseren van een aantal onderzoeksconclusies.

De eindrapportering bestaat uit 2 afzonderlijke documenten. Er werd gestreefd naar een beknopte en gebruiksvriendelijke nota voor de themagroep. Daarom werd de weergave van de resultaten beperkt in

¹ In deze context verstaan we onder lokale besturen de ondervraagde gemeentebesturen (incl. OCMW) en stadsbesturen en de verwijzingen naar andere gemeentebesturen en stadsbesturen. In deze context verstaan we onder lokale besturen GEEN polderbesturen, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, provinciebesturen, Vlaamse besturen.

² Bij de aanvang van het onderzoek en het interviewproces werd het onderscheid gemaakt tussen opname en realisatie. Opname van het regulier onderhoud heeft betrekking op het nemen van het initiatief of het geven van de opdracht tot het regulier onderhoud. Realisatie van het regulier onderhoud heeft betrekking op het uitvoeren van de onderhoudswerken op het terrein. Omdat bij de systematisering van de data bleek dat de SWOT-data voor beiden grotendeels gelijk waren, wordt bij de analyse verder geen onderscheid gemaakt tussen opname of realisatie maar wordt er gesproken van 'uitvoering'. Het maakt de interpretatie van de SWOT-data ook eenvoudiger en leesbaarder. Meer daarover in 2.2.1 in de Bijlagennota.

omvang. Voorliggende nota betreft deel 1 met de condensatie van de resultaten en conclusies. Deel 2 is de Bijlagennota met alle bijlagen waarnaar wordt verwezen (procesverloop, methodologie, datasets).

In een volgende stap wensen de onderzoekers de verantwoordelijkheid over te dragen aan de themagroep om o.b.v. deze conclusies en eigen inzichten een aantal beleidsaanbevelingen aan het bestuurlijk overleg te formuleren.

Het IPO is voor alle duidelijkheid geen strategische adviesraad. Leden van de themagroep functioneren als deskundigen vanuit hun organisatie. Van de leden van de themagroep wordt bijgevolg niet verwacht dat ze officiële standpunten innemen van hun organisatie of officiële adviezen van hun organisatie formuleren.

Het is aan de leden van het bestuurlijk overleg om deze beleidsaanbevelingen vast te stellen. De vastgestelde beleidsaanbevelingen worden dan getoetst door een interkabinetaire werkgroep en verschijnen als mededeling op de Vlaamse Regering.

2. Stappenplan en methode

De opmaak van het rapport gebeurde volgens een aantal stappen. Een volledig overzicht van het procesverloop, een uitvoerige beschrijving van de analysemethode en alle datasets zijn te raadplegen in de bijlagen van de afzonderlijke Bijlagennota, zoals ook in onderstaand stappenplan staat vermeld.

- 1) De themagroep koos als methodologie voor een beperkte enquête ([bijlage 2.1.1](#)).
- 2) De themagroep selecteerde criteria ([bijlage 2.1.1](#)). Voor elk van de 5 Vlaamse provincies werden respondenten gekozen volgens de criteria 'provinciebestuur', 'grote stad met buitengebied', 'kleine gemeente met ligging buiten een regionaal landschap', 'intercommunale of samenwerkingsverband'. Aanvullend werden 5 Vlaamse middenveldorganisaties gekozen. Dit leverde een representatieve groep van respondenten op voor Vlaanderen ([bijlage 2.1.2](#)).
- 3) De respondenten werden geïnterviewd gedurende februari – mei 2007 ([bijlage 2.1.3](#)).
- 4) Tijdens de interviews werd het enquêteformulier gebruikt dat vooraf werd opgesteld door de themagroep. De vragen richten zich tot de gebiedsdekkende uitvoering van het regulier onderhoud en de efficiëntie van uitvoer en regie van het regulier onderhoud, en dit telkens voor kleine landschapselementen, klein historisch erfgoed en recreatieve randinfrastructuur. De vragen hadden betrekking tot het eigen werkingsgebied van de respondent. Respondenten konden het probleem open trekken en het ruimer bekijken dan het eigen werkingsgebied. Naast de vragenlijst omvat het enquêteformulier een probleemstelling, definities van de begrippen 'recreatieve en landschappelijke infrastructuur', 'regulier onderhoud' en 'gebiedsdekkend' en de identificatiegegevens van de respondent ([bijlage 2.1.4](#)).
- 5) De neerslag van elk gesprek vormde de basis voor het invullen van elk enquêteformulier. Het ingevulde enquêteformulier werd aansluitend getoetst bij de betreffende respondent. De themagroep kreeg de mogelijkheid om tussentijdse opmerkingen te formuleren via de website www.iponline.be. Dit resulteerde in een aantal individuele datasets ([bijlage 3.1](#)).
- 6) De data werden vervolgens geanalyseerd volgens de methodologie zoals omschreven in [bijlage 2.2](#). De voorzitter en een deskundige begeleidden het proces. De individuele dataset (alle ingevulde enquêteformulieren) werd opgewaardeerd of gesystematiseerd tot een algemene dataset ([bijlage 3.2](#)) en twee specifieke datasets (territoriale dataset in [bijlage 3.3](#) en bestuurlijke dataset in [bijlage 3.4](#)).
- 7) Voor elke dataset werden de resultaten neergeschreven (zie punt 4).
- 8) Vertrekkende van deze resultaten werden een aantal conclusies afgeleid (zie punt 5).
- 9) De conclusies vormen een basis voor de themagroep bij de formulering van beleidsaanbevelingen.

3. Definitielijst clusters

De resultaten en conclusies worden overzichtelijk weergegeven volgens de meest vermelde 'factoren'.

Deze factoren zijn in feite 'clusters van verklaringen' zoals omschreven in de Bijlagennota (methodologie: [bijlage 2.2](#)).

In de onderstaande tabel wordt een beknopt alfabetisch overzicht gegeven van de definities van de clusters. Dit verhoogt de leesbaarheid van de resultaten en conclusies.

Cluster	Definitie
Bestuurlijk draagvlak	De mate waarin er bij een bestuur draagvlak is voor een efficiënt regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur. De cluster groepeert ambtelijk en politiek draagvlak.
Communicatie	De uitwisseling van informatie en in het bijzonder het verloop of de wijze waarop deze uitwisseling tot stand komt. Binnen deze cluster kunnen facetten worden opgenomen betreffende overleg, afstemming, betrokkenheid, helderheid omtrent verantwoordelijkheden, etc.
Deskundigheid	Het uitvoeren van het regulier onderhoud met kennis van zaken, meerbepaald op een beslagen, gekwalificeerde, onderlegde, oordeelkundige, ter zake kundige wijze. Vaak gerelateerd aan vorming.
Eigendomsstatuut	Een officieel reglement omtrent rechten, plichten en bevoegdheden over een eigendom. Deze cluster komt zeer beperkt voor maar wordt voor de volledigheid van de resultaten behouden.
(Flankerend) beleid	Beleid betreft alle uitspraken die betrekking hebben op de beleidskaders die rechtstreeks van invloed zijn op het regulier onderhoud. Flankerend beleid betreft alle uitspraken die betrekking hebben op beleidskaders die van invloed zijn op de randvoorwaarden voor het regulier onderhoud.
Maatschappelijk draagvlak	De mate waarin er in de maatschappij draagvlak is voor actoren die direct of indirect betrokken zijn rond regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur. De nadruk ligt op de onderlinge omgang van deze actoren en de synergiën en wederzijdse versterkingen tussen de actoren. De cluster groepeert het sociaal draagvlak en het middenveld draagvlak.
Manier van uitvoering	De manier van het ten uitvoer brengen van het regulier onderhoud. De cluster omvat data die de mate van gebiedsdekkende uitvoering kunnen verklaren.
Middelen (personeel / financiën)	Datgene wat gebruikt wordt om een doel te bereiken. Het doel is hier het gebiedsdekkend uitvoeren van het regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur. Binnen de cluster 'middelen' wordt een onderscheid gemaakt tussen personeel en financiën. De cluster 'middelen (personeel)' omvat de gezamenlijke werknemers binnen een actor. De cluster 'middelen (financiën)' omvat de geldmiddelen. Deze geldmiddelen kunnen aangewend worden voor oa. personeel, materiaal, vorming ea. kosten. Vaak betreft het subsidies.
Rechtszekerheid van de landbouw	De onzekerheid bij de landbouw over de waarborg dat de agrarische activiteit op hun gronden gegarandeerd blijft bij landschappelijke opwaardering (agrarische bestemming, kadastraal inkomen).
Samenwerking	Het samenwerken van betrokken actoren rond de uitvoer of regie van regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur. Binnen deze cluster kunnen samenwerkingsaspecten over het eigen werkingsgebied worden opgenomen, de eigen werking of eigen organisatorische facetten, de inzet van overeenkomsten en instrumenten, tot vormen van samenwerking tussen actoren.
Systematische aanpak	Het stelselmatig, volgens een systeem, methodisch, planmatig aanpakken van het regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur. De nadruk ligt op visie (wijze waarop men zaken beoordeelt of beschouwt) en inventarisatie.
Technologische evolutie	De invloed van de technologische vooruitgang van de landbouw op het regulier onderhoud (betere machines, gebruiksvriendelijkheid, etc.).
Territoriale verschillen (vraag / aanpak)	De mate waarin de vraag inzake regulier onderhoud of de aanpak van regulier onderhoud kan verschillen tussen verschillende grondgebieden.
Verval	Het verslechteren van de toestand waarin de landschappelijke of recreatieve infrastructuur zich bevindt of bevond.

4. Resultaten

De resultaten zijn in feite 'pure beschrijvingen' die worden afgeleid uit de gesystematiseerde datasets.

De resultaten worden neergeschreven volgens drie percepties of beelden: een algemeen beeld, een territoriaal beeld en een bestuurlijk beeld.

De daaraan verbonden datasets met volledige weergave van de overzichtstabellen zijn toegevoegd in de Bijlagennota.

4.1. Algemeen beeld in Vlaanderen

De eerste resultaten zijn afgeleid uit de overzichtstabellen van de 'algemene dataset', zoals weergegeven in bijlage 3.2 van de Bijlagennota.

Achtereenvolgens worden de resultaten afgeleid uit de volgende overzichtstabellen:

- Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd? (4.1.1)
- Screening gebiedsdekkende opname en realisatie³: stand van zaken? (4.1.2)
- Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom? (4.1.3)
- Efficiëntie van uitvoering en regie: stand van zaken? (4.1.4)
- Efficiëntie van uitvoering: waarom? (4.1.5)
- Efficiëntie van regie: waarom? (4.1.6)

4.1.1. Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?

Onderstaande overzichtstabel geeft een globaal overzicht van de vermelde actoren die vandaag actief zijn binnen het eigen werkingsgebied (wie-kolom), de werken die deze actoren uitvoeren (wat-kolom) en de financiële bronnen waarop men beroep kan doen (middelen-kolom). Het overzicht wordt weergegeven voor zowel de opname, de realisatie als de regie van het regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur (KLE 's, KHE, RRI). Onderstaande overzichtstabel is een herhaling van de overzichtstabel in bijlage 3.2.1 van de Bijlagennota. Volgend op de tabel worden voor de drie facetten van het buitengebied de resultaten weergegeven (3.1.1.1 – 3.1.1.3).

Overzichtstabel 1: 'Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?'

³ Zie ook eerdere voetnoot. Bij de aanvang van het onderzoek en het interviewproces werd het onderscheid gemaakt tussen opname en realisatie. Opname van het regulier onderhoud heeft betrekking op het nemen van het initiatief of het geven van de opdracht tot het regulier onderhoud. Realisatie van het regulier onderhoud heeft betrekking op het uitvoeren van de onderhoudswerken op het terrein. Het onderscheid wordt behouden bij de tabellen van 4.1.1 en 4.1.2 omdat de keuzes daar ook in de tabel werden geplaatst door de respondenten. Bij de systematisering van de data bleek dat de SWOT-data voor opname en realisatie grotendeels gelijk waren, waardoor bij de analyse verder geen onderscheid gemaakt tussen opname of realisatie maar gesproken wordt van 'uitvoering'. Het maakt de interpretatie van de SWOT-data ook eenvoudiger en leesbaarder. Vandaar dat in 4.1.3. er wordt gesproken van uitvoering omdat dit de synthese betreft van de SWOT-data.

	Wie?	Wat?	Middelen?
KLE	Opname:	-	-
	Realisatie:	Onderhoud van houtachtige KLE 's (hagen, meidoornhagen, heggen, houtkanten, houtwallen), uitgraven of uitdiepen (poelen), hakhoutbeheer, scheren, plaggen, kappen, hakselen, inboeten, knotten (wilgen), snoeien en frezen (bomen, incl. fruit- en dreefbomen), snoeien en steunen (hoogstamboomgaarden), maaien (paden, bermen, hooilanden, riet, graslanden, graspleinen), onderhoud van holle wegen, verwijderen van overhangende takken en onkruid, aanplanten van nieuwe KLE 's, vrijstellen van jonge aanplanten KLE 's, begrazen, afzetten, plaatsen (afsluitingen), bosbeheer, plaatsen van bladvangs, ruimen of zuiveren of schonen (kruinen langs waterlopen grachten, sloten), heidebeheer, scheren, exotbestrijding, natuurlijke terreininrichting, soortbeschermingsacties, onderhoud van begraafplaatsen.	- Europa: Life, PDPO; - Vlaams Gewest: MiNa-werkers i.k.v. samenwerkingsovereenkomst (LNE), Groenjobs (Werkgelegenheid), subsidiekader regulier onderhoud i.u.v. Natuurdecreet en het Reservatenbesluit, beheerpremies i.u.v. regelgeving Beschermd Monumenten en Landschappen o.b.v. goedgekeurd beheersplan (RWO), beheersovereenkomsten en ruilverkaveling (VLM), premies (ALT ⁴), sociale tewerkstellingsprojecten, Administratie Waterwegen en Zeewezen; - Provinciebesturen: eigen begroting i.k.v. eigen groenonderhoud, diverse subsidies (bv. knotbomen, hagen, bomenrijen, soortbeschermingsprojecten incl. houtkanten, middelen i.k.v. GNOP, archeologische projecten), bijdrage MiNa-werkers i.k.v. samenwerkingsovereenkomst, bijdrage medewerkers Westtoer; - Gemeente- en stadsbesturen: eigen begroting i.k.v. eigen groenonderhoud, diverse subsidies (bv. aanplant en onderhoud KLE 's), bijdrage MiNa-werkers i.k.v. samenwerkingsovereenkomst; - Private sector: eigen omzet van particulieren en organisaties, middelen van opdrachtgever.
	Regie:	-	-

⁴ ALT: Administratie Land- en Tuinbouw (nu Departement Landbouw en Visserij).

		<ul style="list-style-type: none"> - Provinciebesturen (dienst leefmilieu); - Gemeente- en stadsbesturen (groendienst), vaak i.s.m. de uitvoerders; - Regionale organisaties: regionale landschappen, Natuurpunt; - Landbouwers: Boerenbond, vzw LISRO (provinciaal steunpunt Limburg). - Jagers; - Sociaal economie bedrijven (oa. De Winning); - Andere: particuliere organisaties. 		
KHE	Opname:	<ul style="list-style-type: none"> - Provinciebesturen en gerelateerde organisaties (oa. stichting Kempisch Landschap); - Gemeente- en stadsbesturen; - Regionale organisaties: regionale landschappen, Natuurpunt, heemkundige kringen, kerkfabrieken, - Samenwerkingsverbanden en intercommunales (oa. IGO-Leuven, Intergemeentelijk Opbouwwerk Haviland); - Andere: particulieren en organisaties op de eigen site (vzw 's), vrijwilligers. 	-	-
	Realisatie:	<ul style="list-style-type: none"> - Provinciebesturen en gerelateerde organisaties (oa. stichting Kempisch Landschap, provinciale groendomeinen); - Gemeente- en stadsbesturen in combinatie met uitbestedingen in onderaanneming of in samenwerking met Europese lidstaat; - Regionale organisaties: regionale landschappen, lokale afdelingen van Natuurpunt (incl. sociale werkplaats Natuur- en Landschapszorg), heemkundige kringen, kerkfabrieken; - Samenwerkingsverbanden en intercommunales (oa. Monumentenploegen IGO-Leuven, Intergemeentelijk Opbouwwerk Haviland); - Sociale tewerkstelling: sociaal economie bedrijven (oa. De Winning); - Andere: particuliere organisaties op de eigen site (vzw 's), onderaannemers of deskundigen en vrijwilligers. 	<p>Onderhoud van fonteinen, kiosken, pompen, (veld)kapellen, oorlogsmonumenten, grenspalen, delen van hoeses (duiventorens, duikers, inrijpoorten, hekken, daken), bakovens, oranjeëen en ijskelders.</p> <p>Andere werken, niet vermeld in de niet-limitatieve definitielijst van het enquêteformulier (o.b.v. BVR⁵. 14.04.2000 functiewijzigingen zonder stedenbouwkundige vergunning) zijn het onderhoud van begraafplaatsen (zerken) en (Duitse) kerkhoven, kloostermuren, ommegangen, molens, bruggetjes, forten, bunkers, kasteelparken, historische landschappen (rabatten, graften, vloeiveiden, hooilanden), het zichtbaar houden van schansen, getuigenheuvels en groeven, het vrijmaken van afvoerkanalen, het snoeien van geklasseerde bomen en de algemene opruiming van terreinen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Europa: Life, PDPO (Leader+), andere lidstaat als partner (bv. Duits kerkhof) - Vlaams Gewest: beheerpremies i.u.v. regelgeving Beschermd Monumenten en Landschappen o.b.v. goedgekeurd beheersplan (RWO), i.k.v. het landschapsplan i.u.v. het Landschapsdecreet (oa. groeves, schansen, getuigenheuvels), Landschapswacht, projecten plattelandsbeleid (VLM), ondersteuning landschapsteams van de regionale landschappen (RWO); - <i>Zie ook http://www.onroenderfgoed.be voor een overzicht van de premies die de Vlaamse overheid kan toekennen voor het onderhoud en/of de restauratie van beschermd onroerend erfgoed (onderhoudspremie - monumenten en stads- en dorpsgezichten / restauratiepremie - monumenten / premies voor beschermde landschappen / andere vormen van financiële steun bvb. fiscale aftrek voor werken aan een beschermd onroerend goed).</i> - Provinciebesturen: eigen begroting i.k.v. eigen gebouwenonderhoud, diverse subsidies (bv. onderhoud van niet-erkend erfgoed,

⁵ BVR: Besluit van de Vlaamse Regering.

				<p>onderhoudspremie niet-beschermde waardevolle gebouwen, projectsteun inzake de ontsluiting van het erfgoed, projectsteun i.k.v. cultuurtoeristische ontwikkelingen zoals infrastructuur voor inrichting van musea of bezoekerscentra, projectsteun i.k.v. plattelandsbeleid, projectsteun 'oorlog en vrede in de Westhoek', bijdrage werking van de Monumentenploegen (IGO Leuven),</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gemeente- en stadsbesturen: eigen begroting i.k.v. eigen kerkfabrieken en heemkundige kringen, diverse subsidies (bv. herstellingen aan niet-erkende monumenten, private consolidatiewerken aan niet-erkend bouwkundig erfgoed), bijdrage werking van de Monumentenploegen (IGO Leuven) en de regionale landschappen; - Private sector: eigen omzet van particulieren en organisaties (vzw 's), middelen of premies van opdrachtgevers en doelgroepmedewerkers (bv. Monumentenploegen IGO Leuven). - Projecten zoals 'Dorp met toekomst' (organisatie: Landelijke Gilden en partners Cera, Vlaamse overheid, Nest, De Zondag, De Streekkrant/De Weekkrant).
	Regie:	<ul style="list-style-type: none"> - Provinciebesturen (oa. planning en kwaliteitsbewaking van Monumentenploegen IGO-Leuven); - Gemeente- en stadsbesturen (bv. groendienst, dienst patrimonium, erfgoedcel), vaak i.s.m. de kerkfabrieken; - Regionale organisaties: regionale landschappen, Natuurpunt; - Samenwerkingsverbanden en intercommunales (oa. Monumentenploegen IGO-Leuven); - Andere: particuliere organisaties en verenigingen, vrijwilligers. 	-	-
RRI	Opname:	<ul style="list-style-type: none"> - Vlaams Gewest: Vlaamse Landmaatschappij, Agentschap voor Natuur en Bos, NV de Scheepvaart; - Provinciebesturen en gerelateerde organisaties (oa. Toerisme Provincie Antwerpen, Toerisme Limburg); - Gemeente- en stadsbesturen; - Regionale organisaties: regionale landschappen, Natuurpunt; 	-	-

		<ul style="list-style-type: none"> - Landbouwers: individueel en coöperatief (oa. Agrojaaneming); - Samenwerkingsverbanden en intercommunales (oa. Westtoer); - Sociaal economie bedrijven (oa. De Winning); - Andere: particulieren en lokale organisaties (oa. Vakantiegenoegens), vrijwilligers. 		
	Realisatie:	<ul style="list-style-type: none"> - Vlaams Gewest: Vlaamse Landmaatschappij, Agentschap voor Natuur en Bos, Administratie Waterwegen en Zeewezen; - Provinciebesturen (oa. provinciale groendomeinen in provincie Antwerpen, Strategische Projectenrealisatie Kempen). - Gemeente- en stadsbesturen (technische dienst, dienst wegenis, dienst openbare werken) in combinatie met uitbestedingen in onderaanneming; - Regionale organisaties: regionale landschappen, lokale afdelingen van Natuurpunt (incl. sociale werkplaats Natuur- en Landschapszorg); - Landbouwers: individueel en coöperatief (Landelijke Gilden en Boerenbond, Limburgs Steunpunt Rurale Ontwikkeling). - Samenwerkingsverbanden en intercommunales (oa. Westtoer, Route-Net en Intergemeentelijke Natuur- en Landschapsploegen van IGO-Leuven, Intergemeentelijk Opbouwwerk Haviland); - Sociale tewerkstelling: sociaal economie bedrijven (oa. vzw De Wroeter) sociale of beschutte werkplaatsen (oa. Blankedale); - Andere: toeristische federaties (vzv-kantoren), particulieren en organisaties, vrijwilligers. 	<p>Onderhoud van picknickplaatsen (huisjes, (rust)banken, (zwerf)afval verwijderen, vuilbakken ledigen, vervangingen), het toegankelijk of open houden van paden, lokale en bovenlokale wegen, routes en netwerken (knuppelpaden, kerkwegels, fiets- , ruiter- en wandelpaden, leerpaden, greenroads, mountainbikeroutes, jaagpaden), inclusief het onderhoud van de bedding of wegdek (putten opvullen, graskanten snoeien bermen maaien, steenpuin afvoeren) en het onderhoud van bebording (bewegwijzering, informatiepanelen, infoborden, startborden), het onderhoud van toeristische infrastructuur (kijkhutten, kijkwanden, kijktorens).</p> <p>Andere werken, niet vermeld in de niet-limitatieve definitielijst van het enquêteformulier, zijn het onderhoud van poortjes, brugjes, paaltjes, schuilhuisjes van De Lijn, het onderhoud van spuien, brandkranen en glasbollen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Europa: Life, PDPO (oa. werking LISRO vzw); - Vlaams Gewest: MiNa-werkers en bordjes i.k.v. samenwerkingsovereenkomst – cluster mobiliteit (LNE), Groenjobs, Nabijheidendiensten als bij Westtoer (beiden Werkgelegenheid), subsidiekader regulier onderhoud i.u.v. Natuurdecreet en het Reservatenbesluit, het Fietsfonds; - Provinciebesturen: eigen begroting i.k.v. eigen routes en netwerken, diverse subsidies (bv. projectsteun zoals parkrangers in Nationaal Park Hoge Kempen), bijdrage werking LISRO vzw, bijdrage werking van de Monumentenploegen (IGO Leuven) en de regionale landschappen, bijdrage werking Westtoer; - Gemeente- en stadsbesturen: eigen begroting i.k.v. eigen routes en paden, bijdrage werking LISRO vzw, bijdrage MiNa-werkers i.k.v. samenwerkingsovereenkomst; - Private sector: middelen of premies van opdrachtgevers en doelgroepmedewerkers (bv. Monumentenploegen IGO Leuven).
	Regie:	<ul style="list-style-type: none"> - Provinciebesturen - Gemeente- en stadsbesturen (technische dienst); - Regionale organisaties: regionale landschappen, Natuurpunt; - Samenwerkingsverbanden en intercommunales (oa. Westtoer). 	-	-

4.1.1.1. Kleine landschapselementen

Het regulier onderhoud van kleine landschapselementen (KLE 's) wordt opgenomen en gerealiseerd door een groot aantal actoren. Deze actoren vertegenwoordigen verschillende bestuursniveaus en middenveldorganisaties en nemen het regulier onderhoud prioritair op binnen de eigen werkingsgebieden.

De aard van de onderhoudswerken wordt breder geïnterpreteerd dan de voorgestelde niet-limitatieve oplijsting in de definitielijst van de enquête ([bijlage 2.1.4](#)). De beschikbare middelen om deze werken uit te voeren zijn zeer uiteenlopend.

De coördinatie van het regulier onderhoud wordt vaak geïnterpreteerd als de coördinatie van de eigen werken binnen het eigen werkingsgebied en volgens het eigen voorkeursthema.

4.1.1.2. Klein historisch erfgoed

De actoren die het regulier onderhoud van klein historisch erfgoed (KHE) opnemen en realiseren overlappen deze vermeld bij de KLE. Specifieke actoren die enkel bij het onderhoud van KHE worden vermeld zijn de kerkfabrieken en deskundigen in onderaanneming.

De aard van de onderhoudswerken en de beschikbare middelen om deze werken uit te voeren zijn zeer uiteenlopend. De aard van de onderhoudswerken wordt breder geïnterpreteerd dan de voorgestelde niet-limitatieve oplijsting in de definitielijst van de enquête ([bijlage 2.1.4](#)).

Dikwijls is het onduidelijk waar men financiële middelen kan aanboren. Hinderlijk is – hoewel begrijpelijk vanuit een sectorbenadering – dat het onderhoud van KHE niet kan gebeuren met de middelen van Mi-Na werkers omdat het KHE niet onder de doelstelling natuur valt.

4.1.1.3. Recreatieve randinfrastructuur

Het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur (RRI) wordt opgenomen en gerealiseerd door een groot aantal actoren. De actoren staan vaak ook in voor het onderhoud van KLE 's. Deze actoren vertegenwoordigen verschillende bestuursniveaus en organisaties en nemen het regulier onderhoud prioritair op binnen de eigen werkingsgebieden en dit voor het eigen toeristisch-recreatieve netwerk.

De aard van de onderhoudswerken en de beschikbare middelen om deze werken uit te voeren zijn vrij uiteenlopend. De aard van de onderhoudswerken wordt breder geïnterpreteerd dan de voorgestelde niet-limitatieve oplijsting in de definitielijst van de enquête ([bijlage 2.1.4](#)). Ook elementen die ruimtelijk gerelateerd zijn aan de recreatieve infrastructuur (zoals poortjes, brugjes, paaltjes, schuilhuisjes, spuien, brandkranen, glasbollen) worden beschouwd als RRI.

De coördinatie van het regulier onderhoud gebeurt over zijn geheel genomen vaker door de lokale besturen en de provinciebesturen.

4.1.2. Screening gebiedsdekkende opname en realisatie: stand van zaken?

In tweede instantie wordt de stand van zaken van de gebiedsdekkendheid van het regulier onderhoud algemeen geschetst op een kwantitatieve wijze.

In overzichtstabel 2 worden alle antwoorden van alle respondenten verzameld op de vraag of het regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur binnen hun werkgebied gebiedsdekkend wordt uitgevoerd (opgenomen en gerealiseerd). Het betreft enkel de gebiedsdekkendheid van de werken die daadwerkelijk worden uitgevoerd. De tabel is ook weergegeven in [3.2.2 van de Bijlagennota](#).

Overzichtstabel 2: 'Screening gebiedsdekkende opname en realisatie: stand van zaken?'

	Gebiedsdekkend:	<i>Ja</i>	<i>Neen</i>	<i>Ten dele</i>	<i>Blanco (*)</i>
<i>KLE</i>	<i>Opname?</i>	7	-	17	-
	<i>Realisatie?</i>	6	-	18	-
<i>KHE</i>	<i>Opname?</i>	2	3	18	1
	<i>Realisatie?</i>	2	3	18	1
<i>RRI</i>	<i>Opname?</i>	13	2	9	-
	<i>Realisatie?</i>	11	2	11	-

(*) De laatste kolom van de tabel verzamelt alle blanco respondenten ('zonder keuze').

Over zijn geheel genomen kan gesteld worden dat het regulier onderhoud van de landschappelijke en recreatieve infrastructuur in het buitengebied niet overal gebeurt. Het wordt niet overal opgenomen en gerealiseerd.

Binnen de eigen werkingsgebieden van de respondenten wordt het regulier onderhoud zeker niet volledig gebiedsdekkend uitgevoerd.

We kunnen op basis van de antwoorden van de 24 respondenten stellen dat het regulier onderhoud van de 3 onderzochte facetten (kleine landschapselementen, klein historisch erfgoed, recreatieve randinfrastructuur), beschouwd over het gehele buitengebied van Vlaanderen, verre van volledig gebeurt. Daarbij is er een tendens om iets meer aandacht te besteden aan recreatieve randinfrastructuur dan aan kleine landschapselementen en klein historisch erfgoed.

Er dient genuanceerd te worden dat de kwantitatieve resultaten (weergegeven in 4.1.2) kunnen verschillen van de kwalitatieve resultaten (weergegeven in 4.1.3). De kwantitatieve resultaten werden bekomen door het samentellen van alle kruisjes zoals door de respondent 'snel' aangekruist in de tabel bij vraag 2 van het enquêteformulier (ja, nee, ten dele). Het kruisje gaf richting aan het interview. De respondent werd vervolgens gevraagd om deze keuze te motiveren. De aankruising bij vraag 2 betekende dus het uitgangspunt voor de antwoorden op vraag 3. Deze uiteenzetting of motivering vormden de SWOT-data van vraag 3. De kwalitatieve clustering van deze SWOT-data vormen vervolgens de kwalitatieve resultaten in dit rapport (4.1.3). De kwalitatieve resultaten werden m.a.w. veel ruimer onderbouwd en er werd veel langer bij stil gestaan. Men kan bij wijze van spreken stellen dat er voor elk interview 5' werd stilgestaan bij vraag 2 (kruisjes zetten) en 55' bij vraag 3 (motiveren d.m.v. het formuleren van kansen/sterkten en zwakten/bedreigingen). De conclusies zijn in dit rapport dan ook gebaseerd op de kwalitatieve resultaten (4.1.3), omdat de respondenten hier meer over nadachten en inhoudelijke informatie gaven, terwijl de kwantitatieve resultaten (4.1.2) in eerste instantie dienden als vertrekpunt voor het interview. Voor meer uitleg over de analysemethode wordt verwezen naar [bijlage 2.2](#).

Het feit dat de kwantitatieve resultaten kunnen verschillen van de kwalitatieve resultaten kan geïllustreerd worden door de vaststelling dat in de onderstaande overzichtstabel vaak 'ten dele' werd aangekruist, maar dit niet onmiddellijk duidelijke SWOT-data impliceert die deze 'ten dele' motiveren. De kwantitatieve resultaten in de onderstaande tabel geven desondanks dit alles toch een duidelijk implicatie van de eerste keuze van de respondent als ze gevraagd werden eenduidig te antwoorden.

4.1.3. Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?

In derde instantie wordt bekeken waarom de uitvoering al dan niet gebiedsdekkend gebeurt. Dit wordt bekeken voor de drie facetten: kleine landschapselementen, klein historisch erfgoed en recreatieve randinfrastructuur.

De factoren die respectievelijk veel tot weinig aan bod komen als verklarende factor worden achtereenvolgens opgelijst. Deze factoren zijn in feite de clusters van verklaringen zoals samengevat in punt 3 van voorliggend rapport (definitielijst clusters). Het volledig overzicht van de clusters van verklaringen wordt weergegeven in de overzichtstabel van [bijlage 3.2.3.2](#) van de [Bijlagennota](#). Het aantal respondenten dat deze cluster als zwakte of als sterkte aanduidde wordt eveneens weergegeven.

De resultaten worden op de volgende manier gestructureerd weergegeven ([cfr. Bijlagennota 2.2.1](#)):

De eerste/tweede/derde/... cluster '**NAAM CLUSTER**' wordt (x+y) maal vermeld (totaal # vermeldingen van de cluster) waarbij (x) maal als sterkte/kans en (y) maal als zwakte/bedreiging.

De daarop volgende cursieve tekst betreft de verklaringen die onder de vermelde cluster vallen. Het zijn voor alle duidelijkheid geen conclusies maar een laatste verdichting van de antwoorden van de respondenten zoals ze ook uitgebreider neergeschreven staan in de overzichtstabellen. Het is in geen geval de verwoording van de auteur. De verklaringen die onder de sterkten/kansen vallen worden gescheiden van de verklaringen die onder de zwakten/bedreigingen vallen. Zo krijgen we steeds 2 paragrafen voor elke besproken cluster. Binnen elke paragraaf wordt de verklaring die het meest als sterkte/kans of als zwakte/bedreiging valt eerst vermeld.

Bvb.:

Wat hier volgt is de samenvatting van de verzamelde data die onder deze cluster vallen...

De data die onder deze cluster vallen zijn...

Dit betekent volgens de verwoordingen van de respondenten...

Sterkten/kansen zijn...

Zwakten/bedreigingen zijn...

4.1.3.1. Kleine landschapselementen

Een eerste factor heeft betrekking op de '**manier van uitvoering**' en werd 25 keer vermeld. Belangrijke opmerking hierbij is dat in 14 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 11 gevallen als een bedreiging voor de gebiedsdekkende uitvoering werd genoemd.

Sterkten/kansen zijn vooral de mate waarin de actoren vandaag hun verantwoordelijkheid opnemen en het onderhoud gebiedsdekkend trachten uit te voeren binnen het eigen werkingsgebied. Dit doen ze over het geheel genomen door het sluiten van overeenkomsten, het werken met arbeidersploegen en sociale werkplaatsen, het uitvoeren van projecten en beheerplannen, de uitbouw van Agro-natuurverenigingen en de samenwerking met particulieren en besturen.

Dat een actor haar verantwoordelijkheid opneemt betekent nog niet dat het onderhoud gebiedsdekkend gebeurt. Dit verklaart de algemene tendens dat het regulier onderhoud van KLE 's zeer 'ten dele' gebeurt. Het 'ten dele' gebiedsdekkende onderhoud wordt door de respondenten gerelateerd aan de beleidskeuzes bij besturen inzake publiek terrein en de bereidwilligheid van particulieren inzake privaat terrein. Andere vermelde zwakten/bedreigingen zijn de daling van de uitvoering van het onderhoud door landbouwers en de seizoensgebondenheid van de onderhoudswerken (arbeidsintentiteit).

Onderhoud van KLE 's wordt ad hoc opgenomen en gerealiseerd, afhankelijk van de beleidskeuzes in publieke eigendommen en van de bereidwilligheid van particulieren in private eigendommen. Ook seizoensgebondenheid en verval zijn zwakten.

'**Maatschappelijk draagvlak**' is de tweede factor en werd 15 keer vermeld. Opmerking hierbij is dat in 10 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 5 gevallen als een zwakte/ bedreiging voor de gebiedsdekkende uitvoering werd genoemd.

De groeiende maatschappelijke belangstelling voor kleine landschapselementen en voor landschapswaarde over het geheel genomen is duidelijk een sterkte/kans. De aantrekkingskracht van een landschap kan motiverend werken op maatschappelijke initiatieven (bv. vrijwilligers, toerisme, horeca) en zorgt voor belangrijke signalen naar de lokale bevolking. In het buitengebied is de sensibilisatie van de lokale bevolking bepalend voor het bekomen van particuliere initiatieven. De sociale cohesie wordt versterkt door vrijwilligers en vormen van samenwerking (bv. tussen besturen, natuurverenigingen en bedrijfsplanners). Zorgboerderijen en groenzorg bieden kansen op zowel landschapsecologisch als sociaal vlak.

Zwakten/bedreigingen zijn de economische baten die moeilijk financieel uitgedrukt kunnen worden en de dreigende verzwakking van lokale initiatieven a.g.v. de toenemende Vlaamse rol.

'**Bestuurlijk draagvlak**' is de derde factor en werd 10 keer vermeld, en dit in evenveel gevallen als een kans/sterkte als een zwakte/bedreiging voor de gebiedsdekkende uitvoering.

Verskillende initiatieven op bestuurlijk niveau werken stimulerend voor een meer gebiedsdekkend onderhoud van KLE 's (bvb. heraanplanten, randvoorwaarden i.k.v. ruimtelijke plannen).

Een belangrijke zwakte/bedreiging is de nog vrij beperkte overtuiging bij lokale politici. Voor hen primeert vooral veiligheid boven natuur of landschap. Veiligheid betekent voor veel respondenten (5/24) namelijk een algemeen gevoel van sociale veiligheid en rust, maar ook verkeersveiligheid met toegankelijkheid en doorgang als belangrijke elementen. Besturen hebben ook amper een zicht hebben op de aanwezige KLE 's en kunnen bijgevolg moeilijk het regulier onderhoud ervan gebiedsdekkend opnemen.

'(Flankerend) beleid' is de vierde factor en werd 8 keer vermeld, waarvan in 5 gevallen als sterkte en in 3 gevallen als zwakte.

In het kader van het (flankerend) beleid worden vooral kansen gezien binnen het vergunningenbeleid. Vlaanderen kan een beleidskader uitwerken. Kansen liggen bij een opgelegde landschapsintegratie voor landbouwers (naar analogie met stedenbouwkundige vergunningen voor particulieren), het behoud of de compensatie van KLE 's i.k.v. natuurvergunningen, de mogelijkheden van stedenbouwkundige verordeningen en de gemeentelijke structuurplannen. De gebiedsdekkendheid van de regionale landschappen in Limburg worden vermeld als sterkte/kans.

Zwakten/bedreigingen zijn de huidige regelgeving rond groenbeheer, de trage planvorming bij de inrichting en een onoordeelkundige inrichting, de onvoldoende bescherming van houtige KLE 's (t.o.v. bomen) binnen de ruimtelijke ordening, de gebrekkige kennis inzake de natuurvergunning bij particulieren en de onduidelijke toekomstige rol van regionale landschappen.

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn 'technologische evolutie' (4), 'territoriale verschillen' (3) en 'rechtszekerheid van de landbouw' (1).

De technologische evolutie wordt beschouwd als een zwakte/bedreiging voor het gebiedsdekkend regulier onderhoud van KLE 's. Voorbeelden zijn de afname van het historisch onderhoud van KLE 's en de toenemende mechanisering en grootschalige aanpak binnen de huidige beroepslandbouw.

Ook territoriale verschillen inzake vraag of aanpak worden beschouwd als zwakten/bedreigingen voor het gebiedsdekkend regulier onderhoud van KLE 's. Zowel het voorkomen van KLE 's als de aanpak van het onderhoud ervan zijn streekgebonden.

De angst voor rechtsonzekerheid van de landbouw vormt een zwakte voor het gebiedsdekkend onderhoud van KLE 's omdat het de inzet door de landbouw verzwakt. Oorzaken van deze rechtsonzekerheid zijn de onduidelijke situatie wat betreft het behoud van de bestemming 'agrarisch gebied' i.k.v. verweving en het dreigend toenemende kadastraal inkomen van landbouwgrond na landschappelijke opwaardering. Een gevolg van de angst voor rechtsonzekerheid is de argwaan tegenover de beheerovereenkomsten.

4.1.3.2. Klein historisch erfgoed

Een eerste factor heeft betrekking op de '**manier van uitvoering**' en werd 18 keer vermeld. Belangrijke opmerking hierbij is dat in 14 gevallen deze factor als een bedreiging werd beschouwd, terwijl deze factor in 4 gevallen als een sterkte/kans voor de gebiedsdekkende uitvoering werd genoemd.

Sterkten/kansen zijn de mate waarin de actoren vandaag hun verantwoordelijkheid opnemen en het onderhoud gebiedsdekkend trachten uit te voeren binnen het eigen werkingsgebied. Dit doen ze door het werken met sociale werkplaatsen of het uitvoeren van beheerplannen.

Actoren hebben vaak geen overzicht van het aanwezige KHE waardoor het regulier onderhoud van KHE zeer 'ten dele' wordt uitgevoerd. Voor lokale besturen primeert openbaar domein en groenonderhoud in het bijzonder.

'Maatschappelijk draagvlak' is de tweede factor en werd 13 keer vermeld. Opmerking hierbij is dat in 9 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 4 gevallen als een zwakte/ bedreiging voor de gebiedsdekkende uitvoering werd genoemd.

De veranderende mentaliteitswijziging en het groeiende bewustzijn rond KHE is duidelijk een sterkte/kans. KHE biedt vooral toeristische kansen inzake streekidentiteit. In het buitengebied is de sensibilisatie van de lokale bevolking bepalend voor het bekomen van particuliere initiatieven. Lokale projecten versterken de betrokkenheid van de plaatselijke bevolking en worden vermeld als belangrijke kans. Lokale verenigingen en vrijwilligers spelen daarbij een belangrijke rol.

Zwakten/bedreigingen zijn de onderbenutte participatiemogelijkheden (na advisering van democratische lokale raden), het gebrek aan lange termijnplanning van erfgoedcellen, het conflict tussen natuur en landschap en het gebrek aan een netwerk van actoren dat actief is rond KHE.

'(Flankerend) beleid' is de derde factor en werd 7 keer vermeld, waarvan in 2 gevallen als sterkte en in 5 gevallen als zwakte.

Er worden vooral kansen gezien bij een concreet Vlaams beleid rond KHE.

Er is nood aan richtlijnen, een beleidsvisie en een decretaal kader, in het bijzonder rond niet-beschermd KHE.

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn 'bestuurlijk draagvlak' (4), 'rechtszekerheid van de landbouw' (1), 'territoriale verschillen' (1) en technologische evolutie (1).

De hernieuwde belangstelling binnen besturen biedt kansen voor een groeiend bestuurlijk draagvlak. Toch zijn er besturen die dit als een zwakte ervaren omdat ze amper een zicht hebben op het aanwezige KHE en zij dus moeilijk het regulier onderhoud ervan gebiedsdekkend kunnen opnemen. Bij het onderhoud primeert veiligheid boven landschap. Veiligheid betekent ook hier voor veel respondenten een algemeen gevoel van sociale veiligheid en verkeersveiligheid dat beleidsmatig op lokaal niveau doorweegt op landschapsonderhoud.

Landbouwers die KHE opwaarderen wensen rechtszekerheid omtrent het behoud van de landbouwfunctie.

Ook territoriale verschillen inzake vraag of aanpak worden beschouwd als zwakten/bedreigingen voor het gebiedsdekkend regulier onderhoud van KHE. Zowel de aanwezigheid van KHE als de aanpak van het onderhoud ervan zijn streekgebonden.

De technologische evolutie wordt beschouwd als een zwakte/bedreiging voor het gebiedsdekkend regulier onderhoud van KHE. Voorbeeld is de vernieling van historische wegels door de toenemende mechanisering binnen de huidige beroepslandbouw.

4.1.3.3. Recreatieve randinfrastructuur

Een eerste factor heeft betrekking op de **'manier van uitvoering'** en werd 21 keer vermeld. Opmerking daarbij is dat in 12 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 9 gevallen als een bedreiging voor de gebiedsdekkende uitvoering werd genoemd.

Sterkten/kansen zijn vooral de mate waarin de actoren vandaag hun verantwoordelijkheid opnemen en het onderhoud gebiedsdekkend trachten uit te voeren binnen het eigen werkingsgebied. Dit doen ze door het werken met arbeidersploegen en het uitvoeren van beheerplannen. Tendens is dat veiligheid (algemene sociale veiligheid, verkeersveiligheid) als lokale beleidskeuze primeert boven natuur en landschap.

Dat een actor haar verantwoordelijkheid opneemt betekent nog niet dat het onderhoud altijd gebiedsdekkend gebeurt. Er wordt slechts een beperkt deel van de lokale RRI door de gemeentebesturen en stadsbesturen onderhouden (bvb. landbouwleerpaden, trage wegen,

bewegwijzering, kerkwegels, wandelpaden). De grote hoeveelheid RRI bemoeilijkt een gebiedsdekkend regulier onderhoud van RRI.

‘Maatschappelijk draagvlak’ is de tweede factor en werd 11 keer vermeld. Opmerking hierbij is dat in 7 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 4 gevallen als een zwakte/ bedreiging voor de gebiedsdekkende uitvoering werd genoemd.

De groeiende maatschappelijke behoefte aan en aandacht naar landschapsbeleving zijn duidelijk sterkten/kansen en een algemene tendens. De primerende gebruiksfunctie van RRI kan motiverend werken op maatschappelijke initiatieven gezien er een sociaal-economische meerwaarde is. In het buitengebied is de sensibilisatie van de lokale bevolking bepalend voor het bekomen van particuliere initiatieven. De sociale cohesie wordt versterkt door vrijwilligers en verenigingen (bv. Trage Wegen, Vakantiegenoegens). Vanuit de landbouw is er nood aan een gedragscode voor een leefbaarder platteland en dient er meer aandacht te gaan naar algemeen sociaal toezicht en handhaving.

Zwakten/bedreigingen zijn de vernieling van RRI door terreinwagens en de vernieling van landbouwmateriaal en oogsten/vee a.g.v. zwerfvuil door recreatief medegebruik van landbouwgebieden.

Bestuurlijk draagvlak’ is de derde factor en werd 6 keer vermeld, waarvan in 4 gevallen als sterkte en in 2 gevallen als zwakte.

De economische meerwaarde van RRI wordt ervaren als een sterkte/kans waardoor het bestuurlijk draagvlak opvallend groot is.

Een zwakte/bedreiging is de lage prioriteit die aan klachten van recreanten wordt gegeven t.o.v. klachten van de lokale bevolking. Een andere zwakte vormt de arbeidsintensiteit van het onderhoud.

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn ‘territoriale verschillen’ (4), ‘(flankerend) beleid’ (2), en ‘rechtszekerheid van de landbouw’ (1).

Territoriale verschillen inzake vraag (bv. overaanbod RRI) of aanpak (bv. materiaalkeuze) worden eerder beschouwd als zwakten.

In het kader van het (flankerend) beleid liggen de accenten op huidige zwakten als de nood aan een decretaal kader voor recreatieve bewegwijzering, het gebrekkig onderhoud bij lokale prestigeprojecten, het enten van lokale/kleinschalige routes op een grootschaliger netwerk en de rechtsprocedures i.k.v. het recht van doorgang vs. het openbare karakter.

Vanuit de landbouw wordt als kans voor verbetering van rechtszekerheid ‘tijdelijk en verplaatsbaar groen’ in agrarisch gebied voorgesteld.

4.1.4. Efficiëntie van uitvoering en regie: stand van zaken?

Ten vierde werd naast de gebiedsdekkendheid van het regulier onderhoud ook de efficiëntie van het regulier onderhoud onderzocht.

Eerst wordt de stand van zaken van de efficiëntie van uitvoer en regie van het regulier onderhoud algemeen weergegeven.

In overzichtstabel 3 worden alle antwoorden van alle respondenten verzameld op de vraag of het regulier onderhoud van landschappelijke en recreatieve infrastructuur binnen hun werkgebied efficiënt wordt uitgevoerd en op een efficiënte wijze wordt geregisseerd (d.w.z. afgestemd, gecoördineerd). Het gaat alleen over de efficiëntie van de werken die daadwerkelijk worden uitgevoerd. De tabel is ook weergegeven in [bijlage 3.2.4 van de Bijlagennota](#).

Overzichtstabel 3: ‘Efficiëntie van uitvoering en regie: stand van zaken’

	Efficiëntie van...	Ja	Neen	Ten dele	Geen antwoord (*)
KLE	...uitvoering?	9	-	14	1
	...regie?	7	2	14	1

<i>KHE</i>	...uitvoering?	6	-	13	5
	...regie?	4	4	11	5
<i>RRI</i>	...uitvoering?	11	-	11	2
	...regie?	7	-	15	2

(* De laatste kolom van de tabel verzamelt alle blanco en/of de negatieve antwoorden (antwoorden 'neen' in tabel 4.1.2 – waarbij de opname en realisatie van regulier onderhoud niet gebeurde). Bij deze respondenten werd er logischerwijze niet bijkomend naar efficiëntie gevraagd. Zie ook [bijlage 2.2.1 van de Bijlagennota](#).

Over het algemeen genomen wordt het regulier onderhoud 'ten dele' efficiënt uitgevoerd en geregisseerd. Dit geldt in de eerste plaats voor het eigen werkingsgebied, waarvoor de vraag gesteld werd, en dus zeker ook voor het gehele buitengebied.

Daar waar de uitvoer en regie van het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur gebeurt, gebeurt dit efficiënter dan waar het onderhoud van kleine landschapselementen en klein historisch erfgoed gebeurt.

Het onderhoud van het klein historisch erfgoed gebeurt minder efficiënt t.o.v. kleine landschapselementen en recreatieve randinfrastructuur.

Er dient genuanceerd te worden dat de kwantitatieve resultaten (weergegeven in 4.1.4) kunnen verschillen van de kwalitatieve resultaten (weergegeven in 4.1.5 en 4.1.6). De kwantitatieve resultaten werden bekomen door het samentellen van alle kruisjes zoals door de respondent 'snel' aangekruist in de tabel bij vraag 4 van het enquêteformulier (ja, nee, ten dele). Het kruisje gaf richting aan het verder verloop van het interview. De respondent werd vervolgens gevraagd om deze keuze te motiveren. De aankruising bij vraag 4 betekende dus het uitgangspunt voor de antwoorden op vraag 5 van het enquêteformulier. Deze uiteenzetting of motivering vormden de SWOT-data van vraag 5. De kwalitatieve clustering van deze SWOT-data vormen vervolgens de kwalitatieve resultaten in dit rapport (4.1.5 en 4.1.6). De kwalitatieve resultaten werden m.a.w. veel ruimer onderbouwd en er werd veel langer bij stil gestaan. Men kan bij wijze van spreken stellen dat er voor elk interview 5' werd stilgestaan bij vraag 4 (kruisjes zetten) en 55' bij vraag 5 (motiveren d.m.v. het formuleren van kansen/sterkten en zwakten/bedreigingen). De conclusies zijn in dit rapport dan ook gebaseerd op de kwalitatieve resultaten (4.1.5 en 4.1.6), omdat de respondenten hier meer over nadachten en inhoudelijke informatie gaven, terwijl de kwantitatieve resultaten (4.1.4) in eerste instantie dienden als voortgang voor het interview. Voor meer uitleg over de analysemethode wordt verwezen naar [bijlage 2.2](#).

4.1.5. Efficiëntie van uitvoering: waarom?

Ten vijfde werd bekeken waarom de uitvoering al dan niet efficiënt gebeurt. Dit werd bekeken voor de drie facetten: kleine landschapselementen, klein historisch erfgoed en recreatieve randinfrastructuur.

De factoren die respectievelijk veel tot weinig aan bod komen als verklarende factor worden achtereenvolgens opgelijst. Deze factoren zijn in feite de clusters van verklaringen zoals samengevat in punt 3 van voorliggend rapport (definitielijst clusters). Het volledig overzicht van de clusters van verklaringen wordt weergegeven in de overzichtstabel van [bijlage 3.2.5.2 van de Bijlagennota](#). Het aantal respondenten dat deze cluster als zwakte of als sterkte aanduidde wordt eveneens weergegeven.

De resultaten worden gestructureerd weergegeven zoals eerder beschreven bij punt 4.1.3.

4.1.5.1. Kleine landschapselementen

Een eerste factor heeft betrekking op de vormen van 'samenwerking' en werd 25 keer vermeld. Belangrijke opmerking hierbij is dat in 21 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl in 4 gevallen het gebrek aan samenwerking als een zwakte voor een efficiënte uitvoering werd genoemd.

De meeste respondenten (21/24) vinden dat het regulier onderhoud van KLE 's goed uitgevoerd wordt. Zeer opvallend is de verscheidenheid aan samenwerkingsvormen en overeenkomsten binnen Vlaanderen rond regulier onderhoud van KLE 's wat volgens de respondenten de efficiëntie van de uitvoering ten goede komt (bvb. intergemeentelijke samenwerking, besturen, middenveld, sectorale organisaties, sociale tewerkstelling, sociaal economie, bedrijfsplanners). De lokale besturen beschikken

naar eigen zeggen over het geheel genomen over een efficiënte groendienst. Algemene tendens is het werken met peter- en meterschap of een meldpunt.

Vermelde zwakten/bedreigingen betreffen de beperkte samenwerking tussen natuur en landbouw, het gebrek aan professionele machinerie bij sociale tewerkstellingsinitiatieven, het gebrek aan goodwill van lokale besturen

'(Fankerend) beleid' is de tweede factor en werd 21 keer vermeld, waarbij in 8 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, en in 13 gevallen het afdoend '(flankerend) beleid' als een zwakte voor een efficiënte uitvoering werd genoemd.

Vermelde sterkten zijn de gebiedsdekkende inschakeling van beheersovereenkomsten en de stimulerende en sensibiliserende initiatieven van lokale en provinciale besturen. Kansen liggen bij de rol van lokale besturen inzake beheersovereenkomsten en de ontwikkeling van agrarische natuurverenigingen o.b.v. beheersovereenkomsten. Er is geen nood aan penalisierende, afdwingende of negatieve initiatieven.

Het (flankerend) beleid kan beter. Er is vooral nood aan een integrale lange termijnvisie en positieve, stimulerende, sensibiliserende initiatieven op Vlaams niveau. Vooral de sociaal economie, lokale besturen en verenigingen hebben nood aan begeleiding en ondersteuning. Het subsidiebeleid kent zwakten zoals zware procedures en een dossiergerichte maar niet gebiedsdekkende coördinatie. De huidige beheersovereenkomsten zijn onvoldoende om een gebiedsdekkend onderhoud te realiseren en zijn niet flexibel genoeg (bvb. naar particulieren toe). Regionale landschappen duiden op de behoefte aan eenduidige afbakeningscriteria die op Vlaams niveau dienen bepaald te worden (verbredend / gebiedsdekkend / kwaliteitslabel). De groei als een gebiedsdekkende organisatie op Vlaams niveau kan bedreigend zijn t.a.v. haar eigen doelstellingen en levert spanningen op met administraties.

'Middelen (personeel/financiën)' is de derde factor en werd 20 keer vermeld. In 9 gevallen werd deze factor als een kans/sterkte beschouwd en in 11 gevallen werd het gebrek aan middelen als een zwakte voor een efficiënte uitvoering werd genoemd.

Lokale besturen en provinciebesturen beschikken over de nodige middelen inzake materiaal, personeel en subsidies. De provinciebesturen ondersteunen de regionale landschappen en regionale landschappen delen en dragen de kosten met lokale besturen. Deze samenwerking is duidelijk een sterkte voor de besturen in het buitengebied. Er kunnen financiële middelen worden vrijgemaakt voor de opmaak van gebiedsdekkende studies.

Er is behoefte aan extra middelen. Lokale besturen hebben nood aan middelen voor de controle van de uitgevoerde onderhoudswerken en voor de uitbreiding van het regulier onderhoud. Regionale landschappen beschikken over geen of onvoldoende middelen voor het regulier onderhoud van KLE 's. Het gebrek aan personeel bedreigt de zelfstandigheid van boerencoöperaties. Ook lokale besturen erkennen de nood aan personeel. Een deel van de sociaal economie wordt niet betoelaagd met Vlaamse loonpremies. Bovendien zouden de bestaande subsidieprocedures meer afgestemd kunnen worden op de gebruikers.

'Deskundigheid' is de vierde factor en werd 8 keer vermeld, waarvan in 3 gevallen als sterkte en in 5 gevallen als zwakte.

Kansen liggen bij de eigen personeelsbehoefteplanning van de lokale besturen en de beroepsfierheid van de uitvoerders.

Onderhoud van KLE 's is een knelpuntenberoep. Er is vooral nood aan deskundigheid (vorming, materiaal) binnen de sociaal economie.

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn 'bestuurlijk draagvlak' (5) en 'eigendomsstatuut' (2).

Kansen ter vergroting van het bestuurlijk draagvlak zijn de sociale tewerkstelling als motiverende factor bij lokale politici. De opname van het onderhoud in de personeelsplanning van lokale besturen is duidelijk een sterkte.

Een zwakte op het vlak van bestuurlijk draagvlak is de lage investering in lokale of regionale onderhoudsploegen.

Een onduidelijk eigendomsstatuut heeft ook een invloed op de zwakke uitvoer van het regulier onderhoud van KLE 's, in het bijzonder bij grote gronden (bv. kerkfabrieken), restgronden, perifere gronden van een kerngebied (niet onderhouden door concessiehouders/erfpachters). Bij jaagpaden is de bereikbaarheid de oorzaak van een zwakke uitvoering.

4.1.5.2. Klein historisch erfgoed

Een eerste factor heeft betrekking op '**(flankerend) beleid**' en werd 17 keer vermeld, waarbij deze factor in 7 gevallen als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl in 10 gevallen het afdoend '(flankerend) beleid' als een zwakte/bedreiging voor een efficiënte uitvoering werd genoemd.

Vermelde sterkten zijn de lokale sensibilisatie via intergemeentelijke samenwerking (aanspreekpunten). De overheid kan een totaalpakket/subsidiewegwijzer samen stellen. Het instrument van de regionale landschappen biedt kansen om regionale pilootprojecten rond KHE uit te werken.

Het (flankerend) beleid kan echter beter. Er is vooral nood aan een integrale lange termijnvisie en positieve, stimulerende, particuliergerichte sensibiliserende initiatieven op Vlaams niveau. Niet alle lokale besturen beschikken bvb. over voldoende middelen om een gebiedsdekkende inventaris van het KHE op te maken. De complexe administratieve indeling en de zware procedures bij het verkrijgen van subsidies, het gebrek aan transparante begeleiding, ondersteuning en vorming (vooral een behoefte van lokale besturen, verenigingen, architecten) leiden tot moeilijke communicatie.

'**Middelen** (personeel/financiën)' is de tweede factor en werd 14 keer vermeld. In 6 gevallen werd deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, en in 8 gevallen werd het gebrek aan middelen als een zwakte voor een efficiënte uitvoering genoemd.

Lokale besturen beschikken over de nodige middelen inzake materiaal en personeel. Vaak betreffen deze middelen een subsidie van het provinciebestuur of de Vlaamse overheid.

De behoefte aan middelen is thans aanwezig en divers. Een specifieke financiële ondersteuning voor onbeschermd KHE ontbreekt. Lokale besturen hebben nood aan personeel om tot een gebiedsdekkend onderhoud te komen. Er is geen nood aan penaliserende, afdwingende of negatieve initiatieven. Een bedreiging is ook de hoge onderhoudskost voor de particulier die nog steeds te laag is om een subsidie te verkrijgen. Sensibilisatie blijft belangrijk (particulieren, landbouwers, verenigingen, bedrijfsplanners).

'**Samenwerking**' is de derde factor en werd 13 keer vermeld, in de meeste gevallen als sterkte/kans (11/24) en slechts enkele keren als zwakte/bedreiging (2/24).

Het regulier onderhoud van KHE verloopt goed georganiseerd m.b.v. intergemeentelijke samenwerking of via samenwerking met andere besturen, sociale tewerkstelling, sociaal economie, verenigingen. De intergemeentelijke aanpak kan leiden tot een actief beleid inzake de duurzame tewerkstelling van kansengroepen. Algemene tendens is het werken met een meldpunt. Lokale verenigingen (heemkundige kringen, toeristische federaties) hebben een signaalfunctie. De Vlaamse Contactcommissie voor Monumentenzorg (VCM) speelt een belangrijke rol als subsidiewegwijzer voor erfgoedverenigingen. De inventaris bouwkundig erfgoed (RWO) biedt kansen.

Een zwakte is het grote niveauverschil tussen een provinciaal en een lokaal bestuur waarbij er kansen liggen in het opdelen in provinciale regio's, de samenwerking tussen gemeente/stadsdiensten onderling of met provinciale diensten.

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn 'bestuurlijk draagvlak' (4), 'deskundigheid' (4), 'eigendomsstatuut' (3) en 'verval' (1).

Een zwakte bij het bestuurlijk draagvlak is de huidige begrenzing van de taken/doelstelling van de intercommunales (natuurontwikkeling binnen het gemeentelijke natuurbeleid) die wordt bepaald op Vlaams niveau en beter kan worden afgestemd op de lokale noden.

Onderhoudswerken aan KHE vereisen vooral deskundigheid. De aard van de werken heeft niet zelden te maken met vaardigheden die teruggrijpen naar oude ambachten en technieken. De respondenten leggen de nadruk op het gebrek aan vorming en materiaal.

Een onduidelijk eigendomsstatuut heeft ook een invloed op de zwakte uitvoer van het regulier onderhoud van KHE, in het bijzonder bij grote gronden (bv. kerkfabrieken), restgronden (bv. kapelletjes), perifere gronden van een kerngebied (niet onderhouden door concessiehouders/erfpachters). Besturen kunnen niet optreden i.p.v. particulieren omdat eigendoms- en initiatiefrechten grondwettelijk bepaald zijn.

Gebrekkig onderhoud van KHE leidt tot verval en dus grotere kosten en bijgevolg tot minder initiatief.

4.1.5.3. Recreatieve randinfrastructuur

Een eerste factor heeft betrekking op de vormen van **'samenwerking'** en werd 19 keer vermeld. Belangrijke opmerking hierbij is dat in 17 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, en in slechts 2 gevallen het gebrek aan samenwerking als een zwakte voor een efficiënte uitvoering werd genoemd.

Volgens de meerderheid van de respondenten wordt het regulier onderhoud van RRI goed uitgevoerd. Zeer opvallend is de verscheidenheid aan sterke samenwerkingsvormen en overeenkomsten binnen Vlaanderen rond regulier onderhoud van RRI wat de efficiëntie van de uitvoering ten goede komt (bv. intergemeentelijke samenwerking, besturen, middenveld, sociale tewerkstelling, sociaal economie, zorgsector, uitbestedingen aan aannemers). De algemene tendens is het efficiënt werken met vrijwillig peter- en meterschap of een meldpunt. Een aantal lokale besturen maakt momenteel een plan Trage Wegen op waarbij ook het onderhoud wordt behandeld.

Een zwakte/bedreiging is het gebrek aan organisatie van de samenwerking. Een andere zwakte/bedreiging is dat diegenen die zorgen voor het onderhoud dikwijls worden geconfronteerd met keuzes die door anderen werden gemaakt bij de inrichting van bepaalde RRI. Het betreft materiaalkeuzes of plaatsingskeuzes die niet zelden veel te weinig rekening houden met de noden en de mogelijkheden van het regulier onderhoud van de betrokken infrastructuur.

'(Fankerend) beleid' is de tweede factor en werd 10 keer vermeld, waarbij in slechts 1 geval deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, maar in 9 gevallen het afdoend '(flankerend) beleid' als een zwakte voor een efficiënte uitvoering werd genoemd.

Het (flankerend) beleid kan beter. Er is geen nood aan penaliserende, afdwingende of negatieve initiatieven. Er is vooral nood aan een integrale lange termijnvisie en positieve, stimulerende, sensibiliserende initiatieven op Vlaams niveau. Onderhoud van RRI is geen kerntaak van gemeentearbeiders. Aanleg van RRI krijgt meer aandacht dan het onderhoud ervan. Lokale besturen beschikken zelden over een gebiedsdekkende inventaris van de RRI.

Zwakten/bedreigingen zijn het gebrek aan stimulerende technische begeleiding en ondersteuning (behoefte vanuit de sociaal economie, lokale besturen, verenigingen). Het subsidiebeleid kent zware procedures en stelt hoge eisen.

'Middelen (personeel/financiën)' is de derde factor en werd 9 keer vermeld, waarvan 5 keer als sterkte/kans en 4 keer als zwakte/bedreiging.

De lokale besturen beschikken over de nodige middelen inzake materiaal, personeel en subsidies (bv. via intergemeentelijke samenwerking). Provinciebesturen zorgen voor ondersteuning. Het inzetten van middelen die terugvloeien van geslaagde projecten via (creatieve) 'visitor payback' systemen wordt ervaren als een kans.

Het subsidiebeleid kent zwakten zoals zware procedures en hoge eisen. Subsidies beperken zich tevens tot de aanleg van RRI en ondersteunen niet het onderhoud. Hetzelfde geldt voor inrichting. Er is een algemene vraag naar meer personeel.

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn 'bestuurlijk draagvlak' (3), maatschappelijk draagvlak (1), 'deskundigheid' (1), 'verval' (1) en 'eigendomsstatuut' (1).

Een zwakte is de huidige begrenzing van de taken en de doelstelling van de intercommunales (natuurontwikkeling binnen het gemeentelijke natuurbeleid) dewelke worden bepaald op Vlaams niveau. Deze doelstelling kan beter worden afgestemd op de lokale behoeften inzake een beter onderhoud van RRI. De doelstelling kan van louter natuurontwikkeling bijvoorbeeld verbreed worden naar onderhoud van RRI. Lokale besturen leggen de nadruk vooral op RRI binnen de bebouwde kom i.p.v. het eigen buitengebied.

Onderhoud van RRI zorgt voor werkgelegenheid en door deze maatschappelijk-economische rol heeft het meer kans om op de politieke agenda te komen.

Actoren hebben vooral nood aan technische begeleiding om over de nodige deskundigheid te beschikken.

RRI die niet is aangelegd in het kader van een project dat formeel is erkend door de Vlaams overheid (bijvoorbeeld RRI dat niet aangelegd is binnen een erkend natuurreservaat in het kader van een beheerplan) of niet erkend is door een instantie als Toerisme Vlaanderen,... wordt vaker gekenmerkt door achterstallig onderhoud.

Onduidelijke eigendomsstructuren (bv. erfdiensbaarheden) verhinderen een efficiënt regulier onderhoud.

4.1.6. Efficiëntie van regie: waarom?

Ten zesde werd bekeken waarom de regie al dan niet efficiënt gebeurt. Dit werd bekeken voor de drie facetten: kleine landschapselementen, klein historisch erfgoed en recreatieve randinfrastructuur.

De factoren die respectievelijk veel tot weinig aan bod komen als verklarende factor worden achtereenvolgens opgelijst. Deze factoren zijn in feite de clusters van verklaringen zoals samengevat in punt 3 van voorliggend rapport (definitielijst clusters). Het volledig overzicht van de clusters van verklaringen wordt weergegeven in de overzichtstabel van [bijlage 3.2.6.2 van de Bijlagennota](#). Het aantal respondenten dat deze cluster als zwakte of als sterkte aanduidde wordt eveneens weergegeven.

De resultaten worden gestructureerd weergegeven zoals eerder beschreven bij punt 4.1.3.

4.1.6.1. Kleine landschapselementen

Een eerste factor heeft betrekking op '**samenwerking**' en werd 21 keer vermeld, waarbij in 11 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 10 gevallen als een zwakte/bedreiging voor een efficiënte regie werd genoemd.

Opvallend is de verscheidenheid aan samenwerkingsvormen binnen Vlaanderen rond regulier onderhoud van KLE 's (bv. intergemeentelijke samenwerking, besturen, middenveld, regionale landschappen, landbouwcoöperaties, agro-natuurverenigingen, provinciaal steunpunt, bosgroepen). Welke actoren waar worden ingezet en wie de regie op zich neemt, hangt af van wat er in de regio of streek leeft. De coördinatie van het regulier onderhoud is een responsabilisatieproces. Coördinatie gebeurt best binnen administratieve grenzen op regionaal of streekniveau. Een sectorale coördinatie kan leiden tot afstemmingsproblemen. Provinciebesturen kunnen naar eigen zeggen een trekkersrol spelen. Bij coördinatie dient ook rekening te worden gehouden met de autonomie en de kwetsbaarheid van lokale besturen. Lokale besturen pleiten voor een intergemeentelijke coördinatie waarbij gemeentegrensoverschrijdende acties kunnen worden afgestemd. Regionale landschappen coördineren op het vlak van achterstallig onderhoud maar beschikken niet over specifieke financiële middelen en een mandaat voor meer coördinatie in het regulier onderhoud. Mogelijke taken van de coördinator zijn het in

kaart brengen van alle onderhoudsactiviteiten, de opvolging van de onderhoudswerken en andere gerelateerde initiatieven.

Er is een gebrek aan coördinatie en de huidige coördinatie verloopt versnipperd. De huidige coördinatie beperkt zich tot betrokkenheid bij lopende planprocessen, beheersovereenkomsten, etc. Actoren werken uit verschillende invalshoeken en los van elkaar. Er bestaat geen handleiding of een overzicht met good practices. Er is nood aan een gebiedsgerichte, gestructureerde, gecoördineerde, duurzame aanpak tussen de actoren in het buitengebied en vooral op Vlaams niveau. De grote verscheidenheid aan actoren en initiatieven (oa. afbakeningsprocessen, gemeenschappelijk gebruik machines, beheersovereenkomsten) maakt een gecoördineerd onderhoud noodzakelijk.

Een tweede factor heeft betrekking op '**communicatie**' en werd 15 keer vermeld, in 7 gevallen als een kans/sterkte, in 8 gevallen als een zwakte/bedreiging voor een efficiënte regie.

In het kader van de huidige samenwerkingsverbanden gebeurt al structurele afstemming/overleg tussen de actoren (regionale landschappen, intercommunales, besturen). Welke actoren waar worden ingezet en wie de communicatie (overleg ter afstemming van de activiteiten ed.) op zich neemt, hangt af van wat er in de regio of streek leeft. Lokale besturen hechten het meest belang aan de interne communicatie. Ze kunnen de milieuraad omvormen tot een raad voor duurzame ontwikkeling welke ook de regie van regulier onderhoud kan opvolgen. Besturen kunnen elkaars interne onderhoudsbeleid beter op elkaar afstemmen. De autonomie van lokale besturen dient te worden behouden. Provinciebesturen zien het eigen projectmatig overleg evolueren tot een meer coördinerende structuur.

Er is nood aan afstemming tussen de actoren in het buitengebied. De parallelle initiatieven en de grote verscheidenheid aan actoren en middelen (doelstellingen) leiden tot een versnippering van initiatieven bij de doelgroepen en klachten bij de bevolking. Een centraal coördinerend overlegorgaan lijkt noodzakelijk. Onnodige concurrentie tussen bestaande actoren dient vermeden te worden.

De derde factor is '**systematische aanpak**' en werd 9 keer vermeld, in 4 gevallen als sterkte/kans en in 5 gevallen als zwakte/bedreiging.

Er is nood aan een overgang van de sectorale visies naar één overkoepelende gebiedsvisie voor het buitengebied. De belangrijkste kans voor een meer gesystematiseerde aanpak is de opmaak van een overkoepelende, grensoverschrijdende, gebiedsdekkende, richtinggevende beleidsvisie inzake regulier onderhoud in het buitengebied op gewestelijk en provinciaal niveau dat vooraf werd afgestemd op de lokale noden. Andere kansen zijn een gemeenschappelijke en overkoepelende visie inzake harmonisch parkbeheer, het in kaart brengen van de verantwoordelijke beheerders, het koppelen van de middelen inzake regulier onderhoud aan de afbakening van de buitengebiedregio's, etc. De regelgeving inzake landgoederen en ankerplaatsen zijn de eerste stappen naar een overkoepelende beleidsvisie over het onderhoud van KLE 's.

Zwakten zijn de provincieoverschrijdende landschappen gezien grensregio 's behoeften hebben aan gecoördineerd onderhoud, de verwarrende afbakeningsprocessen en het gebrek aan doelstellingen die kunnen afgestemd worden op de actoren.

Een minder vermelde factor is het gebrek aan 'bestuurlijk draagvlak' (3).

Zwakten inzake het bestuurlijk draagvlak zijn het gebrek aan een coördinerende of controlerende ambtenaar bij lokale besturen en de afhankelijkheid van de lokale politieke keuze, het gebrek aan een systematisch beleid bij lokale besturen, de moeilijkheden van een consensus a.g.v. het aantal actoren.

4.1.6.2. Klein historisch erfgoed

Een eerste factor heeft betrekking op '**samenwerking**' en werd 12 keer vermeld, waarbij in 7 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 5 gevallen als een zwakte/bedreiging voor een efficiënte regie werd genoemd.

Welke actoren waar worden ingezet en wie de regie op zich neemt, hangt af van wat er in de regio of streek leeft. Er kan best worden verder gebouwd op bestaande entiteiten en deze kansen benutten (bv.

taakverbreding landschapsanimatoren van regionale landschappen of andere streekgebonden coördinerende organisaties). Provinciebesturen coördineren vandaag vooral projectmatig.

Lokale besturen stellen de noodzaak aan meer regie in vraag. Indien de huidige regie dient verbeterd te worden, pleiten zij in de eerste plaats voor een intergemeentelijke coördinatie waarbij gemeentegrensoverschrijdende acties kunnen worden afgestemd. Er is nood aan een gebiedsgerichte, gestructureerde, gecoördineerde, duurzame aanpak tussen de actoren in het buitengebied en vooral op Vlaams niveau. De parallelle initiatieven van de verschillende overheden leiden tot een versnippering van initiatieven bij de doelgroepen.

Een tweede factor heeft betrekking op '**communicatie**' en werd 10 keer vermeld, in 4 gevallen als een kans/sterkte, in 6 gevallen als een zwakte/bedreiging voor een efficiënte regie.

In het kader van de huidige samenwerkingsverbanden gebeurt al structurele afstemming/overleg tussen de actoren. Huidige comités of structurele overlegfora (intercommunales, regionale landschappen) bieden kansen tot verdere ontwikkeling van de regie van het regulier onderhoud. Provinciebesturen zien het eigen projectmatig overleg evolueren tot een meer coördinerende structuur. Lokale besturen missen een globaal afstemmingskader. De autonomie van lokale besturen dient echter te worden behouden. Een betere afstemming vereist duidelijke communicatie en een duidelijkere rol van de hogere overheid.

Er is nood aan afstemming en gestructureerd overleg tussen de actoren in het buitengebied (oa. verantwoordelijkheden i.k.v. landinrichting/ruilverkaveling).

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn 'systematische aanpak' (5) en 'bestuurlijk draagvlak' (4).

Over het geheel genomen wordt het onderhoud van KHE niet efficiënt georganiseerd en gecoördineerd. Er is nood aan een systematische aanpak/planning tussen de verschillende actoren en een eenduidige stroomlijning van de uiteenlopende initiatieven, waarbij rekening dient gehouden te worden met de autonomie van lokale besturen.

Zwakten inzake het bestuurlijk draagvlak zijn het gebrek aan een coördinerende of controlerende ambtenaar bij lokale besturen en de afhankelijkheid van de lokale politieke keuze, het gebrek aan een systematisch beleid bij lokale besturen, de moeilijkheden van een consensus a.g.v. het aantal actoren.

4.1.6.3. Recreatieve randinfrastructuur

Een eerste factor heeft betrekking op '**samenwerking**' en werd 13 keer vermeld, waarbij in 9 gevallen deze factor als een kans/sterkte werd beschouwd, terwijl deze factor in 4 gevallen als een zwakte/bedreiging voor een efficiënte regie werd genoemd.

Welke actoren waar worden ingezet en wie best de regie op zich neemt, hangt af van wat er in de regio of streek leeft (provinciebestuur, lokaal bestuur, intergemeentelijk, etc.). De coördinatie van het regulier onderhoud is een responsabilisatieproces. Provinciebesturen kunnen naar eigen zeggen een trekkersrol spelen, vooral dan wat betreft het onderhoud van RRI in openbaar domein in het buitengebied. Bij coördinatie dient ook rekening te worden gehouden met de autonomie en de kwetsbaarheid van lokale besturen. Lokale besturen pleiten over het algemeen genomen voor een intergemeentelijke coördinatie waarbij gemeentegrensoverschrijdende acties kunnen worden afgestemd en wat extra financiering en personeel kan opleveren.

Er is nood aan een gecoördineerde aanpak tussen de actoren in het buitengebied en vooral op Vlaams niveau.

Een tweede factor heeft betrekking op '**communicatie**' en werd 13 keer vermeld, in 6 gevallen als een kans/sterkte, in 7 gevallen als een zwakte/bedreiging.

In het kader van de huidige samenwerkingsverbanden gebeurt al structurele afstemming/overleg tussen de actoren (regionale landschappen, intercommunales, provinciale en lokale besturen, VLM, ANB). De huidige uitwisseling van expertise is daar een voorbeeld van. Welke actoren waar worden ingezet en wie

de communicatie (overleg ter afstemming van de activiteiten ed.) op zich neemt, hangt af van wat er in de regio of streek leeft. Lokale besturen schuiven een intergemeentelijke aanpak naar voor. Er dient rekening gehouden te worden met hun autonomie. Provinciebesturen zien het eigen projectmatig overleg evolueren tot een meer coördinerende structuur. Regionale landschappen bieden kansen als neutrale overlegstructuur op lokaal of bovenlokaal niveau. Een kans voor een meer efficiënte regie van regulier onderhoud van RRI ligt in het opstellen van een database met een regionaal overzicht van alle recreatieve routes. Er kan meer aandacht gaan naar betrokkenheid bij voorbereidend overleg (bv. met landbouw).

Het gebrek aan afstemming tussen de actoren in het buitengebied (bv. i.k.v. openstelling gebieden, beheersverantwoordelijkheid) en de nood aan een globale aanpak zijn zwakten. Andere bedreigingen of zwakten zijn de nog zeer individuele werking van actoren, en de dreigende versnippering t.g.v. de parallelle initiatieven en de grote verscheidenheid aan actoren en middelen.

Andere factoren die door minder respondenten werden vermeld zijn 'systematische aanpak' (3) en 'bestuurlijk draagvlak' (2).

Een volledig gebiedsdekkende opname en realisatie van het regulier onderhoud van RRI ontbreekt omdat een gestructureerde systematische aanpak ontbreekt. Er is nood aan een systematische aanpak tussen de verschillende actoren waarbij dient rekening gehouden te worden met de autonomie van lokale besturen.

Zwakten inzake het bestuurlijk draagvlak zijn het gebrek aan een coördinerende of controlerende ambtenaar bij lokale besturen en de afhankelijkheid van de lokale politieke keuze, het gebrek aan een systematisch beleid bij lokale besturen, de moeilijkheden van een consensus a.g.v. het aantal actoren.

4.2. Specifiek territoriaal beeld

Naast de algemene resultaten werden de antwoorden ook bekeken vanuit een territoriale invalshoek. Deze resultaten geven een algemene impressie van het regulier onderhoud binnen de Vlaamse provinciale grondgebieden.

Op basis daarvan is het mogelijk op een bondige manier eventuele verschillen of gelijkenissen tussen deze grondgebieden aan te duiden.

De analyseresultaten zijn afgeleid uit de gesystematiseerde algemene dataset na deze te herstructureren naar de vijf verschillende provinciale grondgebieden. Deze 'territoriale dataset' is te raadplegen als [bijlage 3.3 in de Bijlagennota](#). Er wordt bij de onderstaande resultaten verwezen naar de overzichtstabellen waaruit ze werden afgeleid.

4.2.1. Algemene accenten en trends

Bijlagennota	Resultaten
3.3.2 Gebiedsdekkende opname en realisatie: stand van zaken	<ul style="list-style-type: none"> * Over het algemeen genomen stemmen de resultaten inzake de gebiedsdekkende opname en realisatie van het regulier onderhoud voor de 5 provinciale grondgebieden overeen met het algemeen beeld. Het regulier onderhoud gebeurt, in de verschillende provinciale grondgebieden verre van volledig gebiedsdekkend. * Het regulier onderhoud van KLE's gebeurt over het algemeen genomen gedeeltelijk gebiedsdekkend in het buitengebied. * Het regulier onderhoud van KHE gebeurt niet of slechts gedeeltelijk gebiedsdekkend. In Oost-Vlaanderen en Antwerpen is er sprake van gebiedsdekkend onderhoud van KHE. * Het regulier onderhoud van RRI gebeurt wel bijna overal gebiedsdekkend binnen de werkingsgebieden van de respondenten. Enkel in Oost-Vlaanderen is dit slechts in beperktere mate het geval.
3.3.4 Efficiëntie uitvoering en regie: stand van zaken	<ul style="list-style-type: none"> * De resultaten inzake de efficiëntie van uitvoer én regie stemmen voor de 5 provinciale grondgebieden goed overeen met het algemeen beeld. * In alle provincies wordt het regulier onderhoud van KLE 's gedeeltelijk efficiënt uitgevoerd. * In de 5 territoriale gebieden gebeurt het regulier onderhoud van KHE minder efficiënt dan dat van KLE 's en RRI. * In alle territoriale gebieden gebeurt het regulier onderhoud van RRI maar deels efficiënt, maar wel het meest efficiënt van de drie infrastructures.

4.2.2. West-Vlaanderen

Bijlagennota	Resultaten
3.3.1.1 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<ul style="list-style-type: none"> * In West-Vlaanderen worden de KLE 's door een verscheidenheid van actoren (zowel overheden als middenveldorganisaties) opgenomen en gerealiseerd. De houtige elementen in het buitengebied zijn eerder beperkt aanwezig wat zich reflecteert in de aard van de uitgevoerde werken. Het provinciebestuur oefent als enige een duidelijke coördinerende rol uit voor zichzelf en voor boerencoöperaties. * De opname en de realisatie van het onderhoud van KHE gebeurt vooral door overheden. In West-Vlaanderen is het KHE vooral beperkt tot elementen van de wereldoorlogen. De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van KHE komen uitsluitend van overheden. Er wordt niet gesproken over middelen van particulieren of (regionale) organisaties. Enkel het provinciebestuur oefent een coördinerende rol uit. * Het beeld van de opname en realisatie van het onderhoud van RRI stemt sterk overeen met dat van de KLE 's. De aard van de werken komt grotendeels overeen met het algemeen beeld. De gebruikte financiële middelen voor de RRI komen uitsluitend van overheden. Er wordt net als bij het KHE niet gesproken over middelen van particulieren of (regionale) organisaties. Enkel de gemeente Hoogdele duidt Westtoer aan als coördinator wat betreft het onderhoud van RRI van de

	<p>bovenlokale routes.</p> <p>* Regionale organisaties zoals regionale landschappen of lokale afdelingen van Natuurpunt worden minder vermeld in West-Vlaanderen.</p>
3.3.3.1 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	<p>* In West-Vlaanderen speelt het maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak een belangrijke rol bij de gebiedsdekkendheid van de uitvoer van het onderhoud van KLE 's. Samenwerking staat voorop. Het flankerend beleid kan beter (oa. planvorming, inrichting).</p> <p>* Er is nood aan een beleidskader voor het onderhoud en de restauratie van niet-beschermde KHE.</p>
3.3.5.1 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	<p>* Samenwerking vereist goede gestructureerde werkingssystemen voor de drie onderzochte facetten van het onderhoud in het buitengebied. Ook de bereidwilligheid van de actoren bepalen de efficiëntie van het onderhoud van KLE 's en KHE.</p> <p>* Visitor payback wordt voorgesteld i.k.v. de vergoeding van onderhoudswerken aan RRI.</p>
3.3.6.1 Efficiëntie van regie: waarom?	<p>* Regionale landschappen coördineren in bepaalde gebieden het onderhoud van KLE 's. Hetzelfde geldt voor het samenwerkingsverband Westtoer inzake RRI. Het provinciebestuur coördineert het onderhoud van KHE en engageert zich voor de coördinatie van het onderhoud van RRI. De verscheidenheid aan actoren en de parallelle initiatieven maken een efficiëntere afstemming noodzakelijk.</p>

4.2.3. Oost-Vlaanderen

Bijlagennota	Resultaten
3.3.1.2 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<p>* In Oost-Vlaanderen wordt het regulier onderhoud van KLE 's opgenomen en gerealiseerd door lokale actoren (overheden en regionale landschappen). Opvallend is dat er binnen de provincie Oost-Vlaanderen geen Mi-Na-werkers worden vermeld of personeel dat via Groenjobs wordt betaald. Enkel de lokale besturen verzorgen de coördinatie, en dit op eigen grondgebied.</p> <p>* De opname en de realisatie van KHE hangt vooral af van initiatieven van lokale besturen. In Oost-Vlaanderen wordt de aard van het KHE vrij ruim geïnterpreteerd. De gebruikte financiële middelen voor beschermd KHE komen voornamelijk van het Vlaams Gewest. Er wordt niet gesproken over middelen van particulieren of (regionale) organisaties. Elke bevroegde geeft een andere coördinator als antwoord: lokale besturen (i.s.m. kerkfabrieken) en regionale landschappen.</p> <p>* De opname en realisatie van het regulier onderhoud van RRI gebeurt enkel door overheden en niet door middenveldorganisaties. De aard van de werken komt grotendeels overeen met het algemeen beeld. De gebruikte financiële middelen betreffen enkel de eigen middelen van de uitvoerders. Enkel de gemeente Buggenhout duidt zichzelf aan als coördinator wat betreft het onderhoud van de eigen RRI.</p>
3.3.3.2 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	<p>* In Oost-Vlaanderen is er sprake van een sterk maatschappelijk draagvlak bij het onderhoud van KLE 's (particulieren, zorgboerderijen, groenzorg). Het bestuurlijk draagvlak kan beter. Op Vlaams niveau dient beslist te worden over de rol van regionale landschappen.</p> <p>* Het onderhoud van KHE gebeurt opvallend ad hoc.</p> <p>* Het onderhoud van RRI hangt samen met een leefbaar platteland. De sociale meerwaarde van een efficiënt onderhouden RRI is duidelijk. Er is nood aan een decretaal kader voor het onderhoud van recreatieve bewegwijzering.</p>
3.3.5.2 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	<p>* Het gebrek aan instrumenten en middelen bepaalt de beleidskeuzes. Het flankerend beleid en begeleiding in het bijzonder, inzake onderhoud van KLE 's verdient meer aandacht (beheersovereenkomsten, agrarische natuurverenigingen).</p> <p>* Inzake het regulier onderhoud van KHE er is nood aan bijkomende middelen (projecten, Landschapswacht, kennis, begeleiding).</p>
3.3.6.2 Efficiëntie van regie: waarom?	<p>* De verscheidenheid aan actoren, parallelle initiatieven en de afbakeningsprocessen maken een efficiëntere afstemming en een globale buitengebiedvisie noodzakelijk. Het provinciebestuur trekt de coördinatie van het onderhoud van KLE 's. Het onderhoud van KHE en RRI wordt best gecoördineerd door intergemeentelijke structuren.</p>

4.2.4. Antwerpen

Bijlagennota	Resultaten
3.3.1.3 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<ul style="list-style-type: none"> * In Antwerpen worden de KLE 's voornamelijk door overheden en sociale tewerkstelling opgenomen en gerealiseerd. De gebruikte financiële middelen voor het regulier onderhoud van KLE 's komen uitsluitend van de overheid. * De opname en de realisatie van het onderhoud van KHE gebeurt vooral door de lokale besturen. Uniek binnen de provincie Antwerpen is de uitvoerende rol van de provinciale groendomeinen. In Antwerpen is het regulier onderhoud van KHE vooral beperkt tot veldkappeltjes. Opvallend is dat de helft van de respondenten geen weet heeft van beschikbare financiële middelen voor het onderhoud van KHE. * De opname en realisatie van het onderhoud van RRI gebeurt hoofdzakelijk door overheden en enkele lokale instanties. De aard van de werken komt overeen met het algemeen beeld. De gebruikte financiële middelen voor de RRI komen uitsluitend van overheden. Er wordt net als bij het KHE niet gesproken over middelen van particulieren of (regionale) organisaties.
3.3.3.3 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	<ul style="list-style-type: none"> * Onderhoud van KLE 's gebeurt opvallend ad hoc. Er ontbreekt een regionaal landschap en dus ook bedrijfsplanners. * Er is een gebrek aan richtlijnen inzake onderhoud van KHE. * Het bestuurlijk draagvlak voor RRI is groter.
3.3.5.3 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	<ul style="list-style-type: none"> * Samenwerking tussen alle actoren staat voorop. Inzake onderhoud van KLE 's is er vooral vraag naar bijkomende middelen (sensibilisatie, gebiedsdekkende visie). * Het flankerend beleid inzake KHE kan efficiënter (bvb. eisen subsidies).
3.3.6.3 Efficiëntie van regie: waarom?	<ul style="list-style-type: none"> * Er is een behoefte aan afstemming en beleidsvisie. Momenteel coördineert vooral het provinciebestuur, in het bijzonder het onderhoud van RRI. Potentiële trekker voor een efficiëntere regie is het Landschapspark 'De Voorkempen'⁶. De kansen liggen vooral bij lokale besturen (bv. de omvorming van de milieuraad).

4.2.5. Vlaams-Brabant

Bijlagennota	Resultaten
3.3.1.4 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<ul style="list-style-type: none"> * In Vlaams-Brabant worden de KLE 's en het KHE vooral intergemeentelijk opgenomen en gerealiseerd. De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van KLE 's is hierop afgestemd en kent bijdragen vanuit de 3 bestuurniveaus. Het provinciebestuur is coördinator van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden op het vlak van kwaliteitsbewaking en planning. * De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van KHE via de intergemeentelijke werking komen van zeer uiteenlopende bronnen. Het provinciebestuur is tevens coördinator van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden op het vlak van kwaliteitsbewaking en planning. * De opname en realisatie van het onderhoud van RRI gebeurt door de verschillende bestuurniveaus met de nadruk op een intergemeentelijke aanpak en deels door Vakantiegoegers. De aard van de werken is zeer breed gezien het ruime takenpakket van IGO-Leuven. De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van RRI via de intergemeentelijke werking komen van zeer uiteenlopende bronnen. Het provinciebestuur coördineert de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden op het vlak van kwaliteitsbewaking en planning.
3.3.3.4 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	<ul style="list-style-type: none"> * IGO-Leuven voert een belangrijk deel uit van het (projectgebonden) onderhoud van KLE's i.s.m. gemeentebesturen. * Inzake KHE ontbreekt een netwerk van actoren wat een gebiedsdekkende uitvoer van het onderhoud bemoeilijkt.

⁶ Momenteel (maart 2008) wordt het regionaal landschap De Voorkempen opgericht als verderzetting van het Landschapspark De Voorkempen. Het samenwerkingsverband van het Landschapspark zal inhoudelijk en organisatorisch worden aangepast conform het uitvoeringsbesluit. In mei 2008 wordt de vzw opgericht. In januari 2009 wordt de erkenning van het regionaal landschap verwacht.

3.3.5.4 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	* Er gaat veel aandacht naar een efficiënte kwaliteitsbewaking van het onderhoud van het landschap. Het takenpakket van de intercommunales kan verbreed worden.
3.3.6.4 Efficiëntie van regie: waarom?	* De regie gebeurt door intergemeentelijke samenwerking. De lokale besturen coördineren samen met de onderhoudsteams van de intercommunales de onderhoudswerken van de drie onderzochte facetten. De huidige afstemming kan verbeteren.

4.2.6. Limburg

Bijlagennota	Resultaten
3.3.1.5 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<p>* In Limburg worden de KLE 's door een verscheidenheid van actoren (zowel overheden als middenveldorganisaties) opgenomen en gerealiseerd. Opvallend is de nadrukkelijke inzet van sociaal economie bedrijven als uitvoerders. De houtige elementen in het buitengebied zijn vrij gevarieerd (oa. ook hoogstamboomgaarden) wat zich reflecteert in de aard van de uitgevoerde werken. De gebruikte financiële middelen voor KLE 's komen grotendeels overeen met het algemeen beeld. De provincie kent een coördinerende rol toe aan elk van de diverse actoren.</p> <p>* De opname en de realisatie van het onderhoud van KHE gebeurt vooral door lokale besturen. De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van KHE zijn van diverse aard.</p> <p>* Het beeld van de opname en realisatie van het onderhoud van RRI en de uitgevoerde werken komen overeen met het algemeen beeld. In Limburg wordt niet intergemeentelijk gewerkt maar is er een diversiteit aan uitvoerende actoren (3 bestuurniveaus en middenveldorganisaties en sociaal economie). Deze brede waaier van actoren gebruikt een brede waaier aan financiële middelen. Er is net als bij de KLE 's niet 1 coördinator van de onderhoudswerken van RRI maar een brede waaier aan 'coördinatoren' die elk hun eigen werkgebied coördineren.</p>
3.3.3.5 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	<p>* Regionale landschappen zijn gebiedsdekkend aanwezig. I.s.m. sociaal economie wordt waar mogelijk het achterstallig onderhoud (ontstaan door gebrek aan regulier onderhoud) van KLE 's opgenomen.</p> <p>* Er is nood aan een beleidskader voor het onderhoud van zeer oud KHE.</p> <p>* De invloed van een goed onderhouden landschap op de maatschappij krijgt veel aandacht.</p>
3.3.5.5 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	<p>* In Limburg speelt de inzet van bedrijfsplanners en sociaal economie een doorslaggevende rol bij het efficiënt regulier onderhoud van KLE 's.</p> <p>* Het onderhoud van KHE kan beter mits versterking van kennis en overzicht (inventarisatie).</p>
3.3.6.5 Efficiëntie van regie: waarom?	* Actoren trachten het onderhoud te coördineren maar is nood aan betere afstemming en coördinatie. Vooral het onderhoud van RRI wordt geregisseerd door de sociaal economie en regionale landschappen.

4.3. Specifiek bestuurlijk beeld

Naast de algemene resultaten werden de antwoorden ook bekeken vanuit een bestuurlijke invalshoek. Deze resultaten geven een algemene impressie van het regulier onderhoud binnen 5 verschillende Vlaamse bestuurstypes: provinciebesturen, gemeentebesturen zonder een regionaal landschap, grote steden met buitengebied, samenwerkingsverbanden/intercommunales en middenveldorganisaties.

Op basis daarvan is het mogelijk op een bondige manier eventuele verschillen of gelijkenissen tussen deze bestuurstypes aan te duiden.

De analyseresultaten zijn afgeleid uit de gesystematiseerde algemene dataset na deze te herstructureren naar de vijf bevraagde bestuurseenheden. Deze 'bestuurlijke dataset' is te raadplegen als [bijlage 3.4 in de Bijlagennota](#). Er wordt bij de onderstaande resultaten verwezen naar de overzichtstabellen waaruit ze werden afgeleid.

4.3.1. Algemene accenten en trends

Bijlagennota	Resultaten
3.4.2 Gebiedsdekkende opname en realisatie: stand van zaken	<ul style="list-style-type: none"> * Opvallend is hoe positief steden zijn over de gebiedsdekkende uitvoer van het regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied. Provinciebesturen, gemeenten en middenveldorganisaties duiden over het geheel genomen op de 'ten dele' gebiedsdekkende uitvoering van het regulier onderhoud in het buitengebied. De mening van de bevraagde intercommunales/samenwerkingsverbanden loopt eerder uiteen. * De trend is voor de 3 facetten van het regulier onderhoud dezelfde als bij het algemeen beeld. Het regulier onderhoud van RRI wordt meer gebiedsdekkend uitgevoerd dan dat van KLE 's. Het regulier onderhoud van KHE scoort bij alle bestuurstypes zeer slecht.
3.4.4 Efficiëntie uitvoering en regie: stand van zaken	<ul style="list-style-type: none"> * Regie scoort voor alle bestuurstypes minder goed dan uitvoer wat betreft efficiëntie. Over het geheel genomen verloopt de uitvoer en de regie van het regulier onderhoud van RRI meer efficiënt dan dat het geval is voor KHE en KLE 's. Alle bestuurstypes zijn het over eens dat het regulier onderhoud van KHE weinig efficiënt gebeurt. Steden zijn over het geheel genomen heel positief over de werking binnen hun eigen werkingsgebied.

4.3.2. Steden met buitengebied

Bijlagennota	Resultaten
3.4.1.1 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<ul style="list-style-type: none"> * De stadsbesturen nemen het onderhoud van de KLE 's op via de eigen teams. Het onderhoud van KLE 's gebeurt i.s.m. andere actoren (aannemers, intercommunales, sociaal economie, bedrijven). Stadsbesturen beroepen zich voor het onderhoud van de KLE 's op eigen en Vlaamse middelen. * De opname en de realisatie van het onderhoud van KHE gebeurt door de lokale besturen i.s.m. kerkfabrieken en vrijwilligers. In steden is het KHE vooral beperkt tot kapellen, fonteinen en begraafplaatsen. De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van KHE komen uitsluitend van eigen middelen. 20% van de respondenten heeft geen weet van financiële middelen inzake het onderhoud van KHE. * Het beeld van de opname en realisatie van het onderhoud van RRI stemt sterk overeen met dat van de KLE 's. De aard van de werken komt grotendeels overeen met het algemeen beeld. De gebruikte financiële middelen voor de RRI komen uitsluitend van de stedelijke en de provinciale begroting.
3.4.3.1 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	<ul style="list-style-type: none"> * Stadsbesturen hebben weinig zicht op de gebiedsdekkendheid van het regulier onderhoud van KLE 's. Het ruimtelijk vergunningen beleid kan duidelijker. * Het regulier onderhoud van KHE wordt eerder ad hoc uitgevoerd. * Een gebiedsdekkend onderhoud van RRI hangt vooral af van de omvang van die RRI.

3.4.5.1 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	* Stedelijke diensten voeren het landschappelijk onderhoud efficiënt uit. Er is nood aan personeel (oa. handhaving) en vorming inzake het onderhoud van KLE 's en KHE en sensibilisatie inzake RRI.
3.4.6.1 Efficiëntie van regie: waarom?	* De steden coördineren in de eerste plaats hun eigen planning voor het eigen werkingsgebied. Een aantal steden werkt samen via intercommunales. Er is algemeen een nood aan afstemming en een systematische aanpak.

4.3.3. Gemeenten (gelegen buiten een Regionaal Landschap)

Bijlagennota	Resultaten
3.4.1.2 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<p>* Volgens de gemeentebesturen wordt het onderhoud van de KLE 's opgenomen en gerealiseerd door een diversiteit aan actoren. Gemeentebesturen beroepen zich voornamelijk op eigen financiële middelen.</p> <p>* De opname en de realisatie van het onderhoud van KHE gebeurt i.s.m. kerkfabrieken (openbare terreinen) en particulieren (private terreinen). Het KHE beperkt zich tot kapellen en oorlogsgebonden elementen. De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van KHE zijn van diverse aard.</p> <p>* De opname en realisatie van het onderhoud van RRI gebeurt voornamelijk door de eigen diensten. De aard van de werken komt grotendeels overeen met het algemeen beeld. De gebruikte financiële middelen voor de RRI komen van verschillende bestuurniveaus.</p>
3.4.3.2 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	<p>* Gemeentebesturen koppelen het onderhoud van KLE 's aan hun ruimtelijk beleid (bv. randvoorwaarden in planningsprocessen, verordeningen).</p> <p>* Het onderhoud van KHE en RRI gebeurt eerder ad hoc.</p>
3.4.5.2 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	<p>* Gemeentebesturen voeren het onderhoud efficiënt uit met of zonder samenwerkingsverbanden. Er is nood aan bijkomend personeel (oa. handhaving).</p> <p>* Lokale verenigingen hebben een belangrijke signaalfunctie inzake de opname van het onderhoud van KHE.</p> <p>* Er zijn tal van Trage Wegenplannen in opmaak waaraan het onderhoud van RRI kan gekoppeld worden en dus efficiënter kan verlopen.</p>
3.4.6.2 Efficiëntie van regie: waarom?	* Algemeen pleiten de gemeenten voor een intergemeentelijke coördinatie en afstemming van landschapsonderhoud. De bestaande milieuraden bieden belangrijke kansen. Er is vraag naar bijkomende middelen (financieel en personeel) om de regie efficiënt te kunnen uitvoeren.

4.3.4. Provinciebesturen

Bijlagennota	Resultaten
3.4.1.3 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	<p>* Volgens de provinciebesturen wordt het onderhoud van de KLE 's uitgevoerd door een diversiteit aan actoren. Naast de actoren komen ook de financiële middelen sterk overeen met het algemeen beeld.</p> <p>* Provinciebesturen duiden vooral het onderhoud van kapellen aan als onderhoudswerk. Opvallend is de ruime interpretatie van de werken en de vermelding van de onderhoudswerken aan hoeveonderdelen. De provinciebesturen leggen de nadruk op de eigen begroting en bijdragen en subsidies voor het onderhoud van KHE maar maken daarnaast ook melding van de middelen van de andere bestuurniveaus (Europa, Vlaams Gewest, lokale besturen).</p> <p>* Wat betreft de opname en de realisatie van het onderhoud van RRI kan dezelfde opmerking gemaakt worden als bij de KLE 's en het KHE. De aard van de werken komt grotendeels overeen met het algemeen beeld. De gebruikte financiële middelen voor de RRI komen van de drie bestuurniveaus (gewest, provincie, lokaal). De nadruk ligt op de eigen middelen.</p>
3.4.3.3	* De provinciebesturen werken bij het onderhoud van KLE 's nauw samen met

Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	lokale besturen en andere plattelandsactoren. Er zijn vormen van intergemeentelijke samenwerking. In Antwerpen is er momenteel geen regionaal landschap. * Het onderhoud van KHE gebeurt opvallend ad hoc. Er is nood aan een decretaal kader. * Er is nood aan een decretaal kader voor recreatieve bewegwijzering.
3.4.5.3 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	* De efficiënte uitvoer van het onderhoud van KLE 's wordt bepaald door de diverse samenwerkingsvormen (lokale besturen, polderbesturen, landbouwcoöperaties, regionale landschappen, eigen provinciale diensten, particulieren, organisaties, etc.). * De sensibilisatie van particulieren verdient meer aandacht, zowel wat betreft het onderhoud van KLE 's als KHE. * Sociale tewerkstelling biedt kansen voor een efficiënter onderhoud van RRI. * Er is een algemene vraag naar bijkomende middelen.
3.4.6.3 Efficiëntie van regie: waarom?	* Alle actoren spelen een belangrijke rol inzake de regie van landschapsonderhoud. Wie de meest geschikte coördinator is sterk afhankelijk van de regio. West-Vlaanderen duidt het eigen bestuur aan. Oost-Vlaanderen duidt de regionale landschappen aan. Vlaams-Brabant verwijst naar de intercommunale samenwerkingsverbanden inzake KLE 's en naar het eigen bestuur inzake RRI. De regie van KHE is nagenoeg onbestaande. Algemeen dringen de provinciebesturen aan op de overgang van sectorale visies naar een overkoepelende gebiedsvisie voor het buitengebied.

4.3.5. Intercommunales / Samenwerkingsverbanden

Bijlagennota	Resultaten
3.4.1.4 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?	* Volgens de intercommunales/samenwerkingsverbanden wordt het onderhoud van de KLE 's vooral opgenomen en gerealiseerd door gemeentebesturen, en dit vaak i.s.m. de bevroagde en natuurverenigingen of sociaal economie bedrijven. Intercommunales/samenwerkingsverbanden leggen de nadruk op de bijdragen die ze ontvangen van de verschillende bestuurniveaus. * De helft van de respondenten heeft geen idee hoe het regulier onderhoud van KHE gebeurt. De overige antwoorden blijven vrij vaag. Volgens de andere helft gebeurt de opname en de realisatie van het onderhoud van KHE door gemeentebesturen al dan niet i.s.m. eigenaars en particulieren. Het takenpakket van de bevroagde intercommunales/samenwerkingsverbanden is zeer beperkt wat betreft het onderhoud van KHE (zoals vooraf gedefinieerd in de enquête). Intercommunale IGO Leuven legt de nadruk op de bijdragen die ze ontvangt van de verschillende bestuurniveaus. Samenwerkingsverband De Winning duidt op het belang van de middelen waarover de landschapsteams van de regionale landschappen kunnen beschikken. * De opname en realisatie van het onderhoud van RRI gebeurt voornamelijk door de gemeentebesturen en de intercommunales/ samenwerkingsverbanden. De aard van de werken komt grotendeels overeen met het algemeen beeld. De gebruikte financiële middelen voor de RRI komen van de verschillende bestuurniveaus.
3.4.3.4 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?	* Het onderhoud van KLE 's, KHE en RRI wordt gebiedsdekkend opgenomen voor de gebieden die binnen de Intergemeentelijke samenwerking vallen. Daarbuiten gebeurt het onderhoud eerder ad hoc. * Er is praktisch geen beeld van de stand van zaken inzake KHE.
3.4.5.4 Efficiëntie van uitvoering: waarom?	* (Intergemeentelijke) samenwerkingsverbanden zorgen voor een actief onderhoudsbeleid en bieden kansen voor sociale tewerkstelling. Dit levert efficiënt landschapsonderhoud op. * Er is een algemene vraag naar begeleiding en vorming van het personeel.
3.4.6.4 Efficiëntie van regie: waarom?	* De huidige coördinatie is versnipperd. Er is een algemeen gebrek aan gesystematiseerde aanpak. Intercommunales of samenwerkingsverbanden duiden de verschillende bestuurniveaus aan als huidige coördinatoren (Vlaanderen, provincie, stad/gemeente, organisaties), al dan niet i.s.m. andere actoren (oa. sociaal economie). intercommunales pleiten voor een bottom-up ontwikkeling van de regie.

	<p>* IGO Leuven wordt wat betreft planning en kwaliteitsbewaking ondersteund door de provincie Vlaams-Brabant.</p> <p>* De Winning verwijst naar de regionale landschappen als regisseur van het landschapsonderhoud waarvoor een uitbreiding van hun opdracht nodig is.</p>
--	--

4.3.6. Middenveldorganisaties

Bijlagennota	Resultaten
<p>3.4.1.5 Wie doet wat en met welke middelen worden de werken gerealiseerd?</p>	<p>* Vakantiegoegens beschikt niet over de kennis inzake regulier onderhoud van KLE 's, KHE en RRI. De Vlaamse Contactcommissie voor Monumentenzorg beschikt niet over de kennis inzake regulier onderhoud van RRI.</p> <p>* Volgens de overige middenveldorganisaties wordt het onderhoud van de KLE 's opgenomen, gerealiseerd en gefinancierd door lokale besturen en het Vlaams Gewest en middenveldorganisaties (natuur en landbouw).</p> <p>* De opname en de realisatie van het onderhoud van KHE gebeurt volgens de middenveldorganisaties vooral door gemeentebesturen i.s.m. deskundigen (oa. verenigingen). Middenveldorganisaties interpreteren de onderhoudswerken aan KHE veel ruimer dan de niet-limitatieve definitielijst van het enquêteformulier. De gebruikte financiële middelen voor het onderhoud van KHE zijn van diverse aard en komen overeen met het algemeen beeld.</p> <p>* De opname en realisatie van het onderhoud van RRI gebeurt voornamelijk door de provincie- en gemeentebesturen en middenveldorganisaties (natuur en landbouw). De gebruikte financiële middelen voor de RRI komen van de verschillende bestuurniveaus.</p>
<p>3.4.3.5 Screening gebiedsdekkende uitvoering: waarom?</p>	<p>* De middenveldorganisaties wijzen op uiteenlopende aspecten van het onderhoud die de manier van uitvoering bepalen zoals overeenkomsten, personeel, projecten, beheerplannen, sociale tewerkstelling, etc. het draagvlak bepaalt voor een groot deel de gebiedsdekkendheid van het onderhoud.</p> <p>* Het onderhoud van KHE en RRI gebeurt opvallend ad hoc.</p>
<p>3.4.5.5 Efficiëntie van uitvoering: waarom?</p>	<p>* Elke middenveldorganisatie stelt zijn eigen organisatie voorop als sterkte maar erkent anderzijds ook de nood aan een beter flankerend beleid. Er zijn tal van raakvlakken met andere beleidskaders (samenwerkingsovereenkomsten, afbakening eigen werking, communicatieve beperkingen a.g.v. budget of takenpakket, subsidiewegwijzer, buitengebiedvisie, deskundigheid, etc.) die beter georganiseerd kunnen worden?.</p>
<p>3.4.6.5 Efficiëntie van regie: waarom?</p>	<p>* Middenveldorganisaties duiden voornamelijk de uitvoerende verenigingen aan als coördinator van het landschapsonderhoud.</p>

5. Conclusies

De resultaten leiden tot een aantal conclusies. De conclusies van dit rapport kunnen de leden van de themagroep meenemen bij de voortgang van hun beleidsvoorbereidend werk. Niet alle conclusies van dit rapport zullen a priori leiden tot beleidsaanbevelingen en vice versa.

Bij elke conclusie wordt verwezen naar de paragraaf én cluster van resultaten waarvan de conclusie werd afgeleid. De conclusies zijn gebaseerd op de kwalitatieve analyse van de SWOT data, m.a.w. de paragrafen 4.1.3, 4.1.5 en 4.1.6 van dit rapport omwille van eerder vermelde redenen bij 4.1.2 en 4.1.4. De informatie van de overzichtstabel onder 4.1.1 kan als louter informatief worden gezien waarop kan worden terug gevallen bij vragen i.k.v. 'Wie doet wat met welke middelen?' tijdens de opmaak van beleidsaanbevelingen.

De conclusies bieden in de eerste plaats een antwoord op de drie kernvragen.

- *Wordt het regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied volledig gebiedsdekkend uitgevoerd?*
- *Wordt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt uitgevoerd?*
- *Wordt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt geregisseerd?*

Deze problematiek werd scherp in kaart gebracht voor de 3 onderzochte facetten van het buitengebied nl. kleine landschapselementen, klein historisch erfgoed en recreatieve randinfrastructuur.

Voor elk van de drie kernvragen worden de conclusies genummerd weergegeven om het overleg over dit eindrapport vlotter te laten verlopen. Er zit geen andere logica achter deze nummering.

5.1. **Wordt het regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied volledig gebiedsdekkend uitgevoerd?**

5.1.1. **Kleine landschapselementen**

1. Actoren nemen binnen het eigen werkingsgebied de verantwoordelijkheid op en voeren daar het regulier onderhoud van kleine landschapselementen zo optimaal mogelijk uit. Daarbij dient opgemerkt te worden dat het zelfs in het eigen werkingsgebied niet volledig gebiedsdekkend gebeurt (resultaten: 4.1.3.1_manier van uitvoering).
2. De mate waarin het regulier onderhoud van kleine landschapselementen gebiedsdekkend wordt uitgevoerd hangt sterk samen met het aanwezige maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak (resultaten: 4.1.3.1_maatschappelijk / bestuurlijk draagvlak).
3. Lokale initiatieven hangen sterk samen met de lokale bewustwording omtrent een kwalitatief onderhouden landschap. De aanpak van lokale besturen hangt samen met hun overtuiging van het belang van een goed onderhouden landschap (resultaten: 4.1.3.1_bestuurlijk draagvlak).
4. Op Vlaams niveau kan een beleidskader worden uitgewerkt. Vermelde kansen zijn een opgelegde landschapsintegratie voor landbouwers, het behoud of de compensatie van kleine landschapselementen i.k.v. de natuurvergunningen, de mogelijkheden van stedenbouwkundige verordeningen en de gemeentelijke structuurplannen (resultaten: 4.1.3.1_(flankerend) beleid).
5. De angst voor rechtsonzekerheid van de landbouw verzwakt de inzet door de landbouw en wordt veroorzaakt door de onduidelijke situatie wat betreft het behoud van de bestemming 'agrarisch gebied' i.k.v. verweving en het dreigend toenemende kadastraal inkomen van landbouwgrond na landschappelijke opwaardering. Een gevolg van de angst voor rechtsonzekerheid is de argwaan tegenover de beheerovereenkomsten (resultaten: 4.1.3.1_rechtszekerheid van de landbouw).

5.1.2. Klein historisch erfgoed

6. De kwaliteit van het regulier onderhoud van klein historisch erfgoed is vrij zwak in het Vlaamse buitengebied. Het onderhoud wordt slechts 'ten dele' gebiedsdekkend opgenomen (resultaten: 4.1.3.2_manier van uitvoering).
7. Er is weinig aandacht voor klein historisch erfgoed⁷. Er ontbreekt een netwerk van actoren dat actief is rond KHE. Er is weinig maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak. Algemeen ontbreekt het de besturen aan een overzicht of inventarisatie van het aanwezige klein historisch erfgoed en dit op de eerste plaats binnen het eigen werkingsgebied (resultaten: 4.1.3.2_maatschappelijk draagvlak).
8. De economische waarde van KHE wordt onderschat. Vooral binnen het totaalbeeld van het Vlaamse landschap en haar toeristisch-recreatieve rol, speelt een gebiedsdekkend regulier onderhoud van klein historisch erfgoed een belangrijke rol. Klein historisch erfgoed is immers een belangrijk facet van de streekidentiteit en de toeristische aantrekkelijkheid van een landschap. Het niet aanboren van dit potentieel maatschappelijk draagvlak is een gemiste kans (resultaten: 4.1.3.2_maatschappelijk draagvlak).
9. Vlaanderen kan zorgen voor een decretaal kader, een beleidskader, richtlijnen, en dit in het bijzonder voor niet-beschermd KHE (resultaten: 4.1.3.2_(flankerend) beleid).

5.1.3. Recreatieve randinfrastructuur

10. Actoren nemen binnen het eigen werkingsgebied de verantwoordelijkheid op en voeren daar het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur uit op een vrij gebiedsdekkende wijze (resultaten: 4.1.3.3_manier van uitvoering).
11. Het probleem bij recreatieve randinfrastructuur is vooral de grote hoeveelheid van te onderhouden infrastructuur waarbij sociale veiligheid en verkeersveiligheid primeert bij de op te nemen onderhoudswerken (resultaten: 4.1.3.3_manier van uitvoering).
12. De mate waarin het regulier onderhoud gebiedsdekkend wordt uitgevoerd hangt sterk samen met het aanwezige maatschappelijk draagvlak. De sociaal-economische meerwaarde van kwalitatief onderhouden recreatieve randinfrastructuur is deel van het maatschappelijk bewustzijn (resultaten: 4.1.3.3_maatschappelijk draagvlak).

5.1.4. Algemene trends en accenten

13. Uit bovenstaande blijkt dat de 'manier van uitvoering' en 'maatschappelijk draagvlak' de belangrijkste factoren zijn die het meest vermeld werden bij de vraag waarom het regulier onderhoud vandaag slechts 'ten dele' gebiedsdekkend gebeurt.
14. Uit bovenstaande blijkt dat de uitvoering van het regulier onderhoud niet volledig gebiedsdekkend gebeurt binnen het eigen werkingsgebied.

5.2. Gebeurt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt?

5.2.1. Kleine landschapselementen

1. Het regulier onderhoud van kleine landschapselementen vereist duidelijk heel wat organisatie en samenwerking. Dit blijkt uit de talrijke samenwerkingsvormen die Vlaanderen rijk is. Daar waar het regulier onderhoud van kleine landschapselementen daadwerkelijk gebeurt, verloopt het voor deze samenwerkingsverbanden efficiënt of ten dele efficiënt (resultaten: 4.1.5.1_samenwerking).

⁷ Aandacht hebben is een basisvereiste voor een kwalitatief regulier onderhoud. Kwaliteitsbewaking is het werk 'zien' en het werk opnemen. De kwaliteitsbewaking van klein historisch erfgoed is zeer zwak in het Vlaamse buitengebied.

2. De respondenten ondervinden een behoefte aan een integrale lange termijnvisie op Vlaams niveau (resultaten: 4.1.5.1_(flankerend) beleid).
3. Het subsidiebeleid kan helderder en minder complex en dient ook uitgebreid te worden. Locale besturen erkennen ook de nood aan personeel (resultaten: 4.1.5.1_(flankerend) beleid / middelen).

5.2.2. Klein historisch erfgoed

4. De respondenten ondervinden een behoefte aan een integrale lange termijnvisie op Vlaams niveau. Het regulier onderhoud van klein historisch erfgoed gebeurt verre van efficiënt. In de eerste plaats schiet het flankerend beleid tekort. (resultaten: 4.1.5.2_(flankerend) beleid).
5. Er zijn te weinig middelen om het regulier onderhoud van klein historisch erfgoed efficiënt te kunnen uitvoeren. Er is tevens een gebrek aan deskundigheid of kennis terzake. Een specifieke financiële ondersteuning voor onbeschermd klein historisch erfgoed ontbreekt. Vlaanderen kan zorgen voor positieve, stimulerende en sensibiliserende initiatieven (resultaten: 4.1.5.2_(flankerend) beleid /middelen).

5.2.3. Recreatieve randinfrastructuur

6. Daar waar het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur wordt gerealiseerd, gebeurt het in grote mate efficiënt d.m.v. samenwerkingsverbanden (resultaten: 4.1.5.3_samenwerking).
7. Ook inzake recreatieve randinfrastructuur schiet het flankerend beleid tekort. De actoren ondervinden de nood aan een integrale Vlaamse langetermijnvisie en een vereenvoudiging van het huidige complexe subsidiebeleid (resultaten: 4.1.5.3_(flankerend) beleid).
8. Er is een tekort aan middelen en personeel om het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur overall efficiënt te kunnen uitvoeren. Er is vooral nood aan technische begeleiding en ondersteuning. Een bijkomend knelpunt is dat subsidies zich beperken tot de aanleg van recreatieve randinfrastructuur en het onderhoud ervan niet ondersteunen (resultaten: 4.1.5.3_middelen).

5.2.4. Algemene trends en accenten

9. Uit bovenstaande blijkt dat de bestaande samenwerking de belangrijkste factor is bij de vraag waarom het regulier onderhoud vandaag in voldoende mate efficiënt gebeurt. Vlaanderen telt een groot aantal efficiënt werkende samenwerkingsverbanden (intergemeentelijk, i.s.m. overheden, i.s.m. middenveld, i.s.m. sectorale organisaties, i.s.m. sociale tewerkstelling, i.s.m. sociaal economie).
10. Uit bovenstaande blijkt dat nog kan gesleuteld worden aan het flankerend beleid (randvoorwaarden subsidies).
11. Uit bovenstaande blijkt dat er nood is aan vorming, technische ondersteuning en extra middelen voor personeel.

5.3. Wordt dat regulier onderhoud binnen het eigen werkingsgebied efficiënt geregisseerd?

5.3.1. Kleine landschapselementen

1. Het regulier onderhoud van kleine landschapselementen wordt – daar waar het gebeurt – momenteel efficiënt of ‘ten dele’ efficiënt? geregisseerd. Wie deze regie op zich neemt hangt vooral af van wat er in de streek leeft en de vormen van samenwerking (resultaten 4.1.6.1_samenwerking).

2. Er is nood aan een gebiedsgerichte, gestructureerde, gecoördineerde en duurzame visie voor het buitengebied en dit vooral op Vlaams niveau. Samenwerking, communicatie en een systematische aanpak staan voorop. Er is een duidelijke nood aan een centraal coördinerend overlegorgaan. Lokale besturen pleiten voor een intergemeentelijke coördinatie waarbij gemeentegrensoverschrijdende acties kunnen worden afgestemd. De rol van de Vlaamse overheid kan in het kader van deze problematiek scherper worden gesteld (resultaten 4.1.6.1_samenwerking / communicatie / systematische aanpak).

5.3.2. Klein historisch erfgoed

3. Het regulier onderhoud van klein historisch erfgoed wordt momenteel in zeer beperkte mate efficiënt geregisseerd (resultaten 4.1.6.2_samenwerking).
4. Er is nood aan een gebiedsgerichte, gestructureerde, gecoördineerde en duurzame visie voor het buitengebied en dit vooral op Vlaams niveau. Samenwerking en communicatie staan daarbij voorop (resultaten 4.1.6.2_samenwerking / communicatie).
5. Actoren ondervinden de algemene nood aan een centraal coördinerend overlegorgaan. Er kan verder gewerkt worden met de bestaande overlegfora (resultaten 4.1.6.2_communicatie).

5.3.3. Recreatieve randinfrastructuur

6. Daar waar het gebeurt wordt het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur efficiënt of den dele efficiënt geregisseerd. Wie deze regie op zich neemt hangt vooral af van wat er in de streek leeft en de vormen van samenwerking (resultaten 4.1.6.3_samenwerking).
7. Er is sprake van een efficiënte samenwerking, afstemming en communicatie tussen de Vlaamse actoren wat betreft het onderhoud van recreatieve randinfrastructuur in het buitengebied. Voor het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur werden voorlopig de meest duidelijke samenwerkingsstructuren opgesteld. Toch ondervinden de respondenten ook hier de nood aan bijkomende afstemming en communicatie. Er is behoefte aan een meer gecoördineerde aanpak. Er kan verder gewerkt worden met de bestaande overlegfora (resultaten 4.1.6.3_samenwerking / communicatie).
8. Er is ook nood aan het opstellen van een databank met een inventaris van de aanwezige RRI (resultaten 4.1.6.3_communicatie).

5.3.4. Algemene trends en accenten

9. Uit bovenstaande blijkt dat samenwerking en communicatie de belangrijkste factoren vormen bij de vraag waarom het regulier onderhoud vandaag efficiënt wordt geregisseerd.
10. Uit bovenstaande blijkt dat op Vlaams niveau de regie van het regulier onderhoud van de 3 onderzochte facetten in het buitengebied (kleine landschapselementen, klein historisch erfgoed recreatieve randinfrastructuur) vaak geïnterpreteerd wordt als het 'ten dele' coördineren van werken binnen het eigen werkingsgebied.
11. Uit bovenstaande blijkt dat veel actoren hun uiterste best doen binnen het eigen werkingsgebied en binnen hun gekozen thema. Sommigen beperken zich tot het regulier onderhoud van ofwel kleine landschapselementen, ofwel klein historisch erfgoed ofwel recreatieve randinfrastructuur. Over het algemeen genomen wordt het regulier onderhoud van recreatieve randinfrastructuur efficiënter geregisseerd dan dat van kleine landschapselementen en klein historisch erfgoed.
12. Uit bovenstaande blijkt dat een overkoepelende organisatie of coördinatie ontbreekt. Er is geen totaalregie van het regulier onderhoud in het Vlaamse buitengebied.
13. Uit bovenstaande blijkt dat een overkoepelend beleidskader voor een totaalzorg ontbreekt. Dat kan worden opgelost door van bovenaf (Vlaanderen) een kader te creëren waarbij actoren zich

van onderaan (bovengemeentelijk) kunnen organiseren. Vlaanderen kan hierin haar verantwoordelijkheid opnemen en een beperkt faciliterend kader aanreiken.

